

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi
(Ulusal Hakemli Dergi)
ISSN: 1300-4689

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü
Âlim GERÇEL

Genel Yayın Müdürü
Ömer BÜYÜKBAŞ

Düzenleyiciler

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN, Prof. Dr. Remzi KILIÇ,
Dr. Ahmet KAYASANDIK, Öğr. Gör. Mehmet BİLGEHAN

HAKEM HEYETİ

Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet CİHAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN (Necmettin Erbakan Ü)
Prof. Dr. Atabey KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Eskişehir Osmangazi Ü)
Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN (Ege Üniversitesi)
Prof. Dr. Hatice ŞAHİN (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. İlyas GÖKHAN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü)
Prof. Dr. Kemal GÖDE (S. Demirel Ü'nden Emekli)
Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Metin KARAÖRS (Erciyes Ü'nden Emekli)
Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa KESKİN (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa SEVER (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa TURAN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Osman YILDIZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Remzi KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY (Erciyes Ü'nden Emekli)
Prof. Dr. Zeki KAYMAZ (Ege Üniversitesi)
Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ (Erciyes Üniversitesi)
Dr. Ahmet KAYASANDIK (Abdullah Gül Üniversitesi)
Öğr. Gör. Mehmet BİLGEHAN (Erciyes Üniversitesi)
Mehmet ÇAYIRDAĞ (Erciyes Üniversitesinden Emekli)
Yaşar ELDEN (Erciyes Üniversitesi)

Yazışma Adresi

Erciyes Dergisi, P.K. 218, 38002 KAYSERİ
Telefon – Belgeç: 0 352 231 73 03

İdare Yeri

Sahabiye Mahallesi Muhtarlığı
Kalenderhane Sokağı, Nu.: 8
38010 Kocasinan/KAYSERİ

Ağ sayfası: www.erciyesdergisi.com
E-posta: bilgi@erciyesdergisi.com
erciyesdergisi@mynet.com
alimgercel@mynet.com

İÇİNDEKİLER

SAYFA

<i>Osmanlı'dan Nihal Atsız'a Kadar Türkçülük ve Turancılık Fikrinin Tarihî Evreleri</i> Doç. Dr. Zübeyir BÜTÜNER	1
<i>Derdi Deşmek (Şiir)</i> Deli OZAN (Emin Dağistanlı)	10
<i>Dön Artık Özüne (Şiir)</i> Mehmet Fatih EROCAK	11
<i>Duruş (Şiir)</i> Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN	11
<i>Sivaslı Âşıkların Yozgatlı Âşık Türkmenoğlu Hakkındaki Şiirleri</i> Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ	12
<i>Yakup Kadri'nin Romanlarında Dilsel ve İletişimsel Yabancılaşma</i> Nesibe Didem NAKİPLER KOÇAK	18
<i>Yozgat Manileri</i> Vasfi ADİKTİ	23
<i>Yanına Parça Bölük Al Beni</i> Mehmet BİLGEHAN	30
<i>Hayat İçin Yaratmış (Şiir)</i> Gülşen BİLGEHAN	32
<i>Ey Türk Düşün "Türk Bodun Ökün!" (Bilge Kağan)</i> Yılmaz KARAHAHAN	33

Fiyat Tarifesi (KDV dâhil)

Sayısı: 10 TL
Yıllık abone bedeli: 90 TL
Resmî abone bedeli (Taahhütlü): 120 TL
Yurt dışı abone bedeli: 40 Euro – 50 Dolar
Dergimiz öğretmen ve öğrencilere %10 indirimlidir.
Reklam bedeli: Reklam sahibinin lütfuna tâbidir.
Havaleleriniz için posta çeki hesabı: Âlim Gerçel, 116866
Vakıfbank Kocasinan Şb. IBAN: TR590001500158007286226630

Baskı

Geçit Matbaacılık ve Yayıncılık San. Tic.
Oymaağaç Mah. 5067. Sok. Nu.: 4-C Mobilyakent Kocasinan/KAYSERİ
Telefon: 0352 320 48 61, Belgeç: 320 48 54
www.gecityayinevi.com E-posta: gecitmatbaacilik@hotmail.com

OSMANLI'DAN NİHAL ATSIZ'A TÜRKÇÜLÜK VE TURANCILIK FİKRİNİN TARİHİ EVRELERİ

Doç. Dr. Zübeyir BÜTÜNER

Özet

Osmanlı İmparatorluğu'nda Türkçülük ve Turancılık fikrinin gelişmesinde Rusya Türklerinin, Osmanlı Türklerinin ve Jön (Genç) Türklerin reformist düşüncelerinin etkisi rol oynar. Bu gelişmede şarkiyatçıların eserleri de önemlidir. Jön Türkler devrin çok ünlü simalarıdır. Çeşitli yönleri halk tarafından tanınmış kimselerdir. Bunlar arasında ne yazık ki Avrupa ile ilişkilerinde gizli gündemleri olan yabancı uyruklu kişiler de yer almıştır. Pan-Türkçülük ve Turancılık, Doğu Avrupa milliyetçiliğinin bir türü olarak karşımıza çıkan Panslavizm'den de etkilenecek şekilde şekillenen ve başlangıçta Osmanlıcılık, sonra da Türkçülük olarak tezahür eden bir fikri reaksiyon gibi görülür. Fransız devrimcilik hareketinden kaynaklanan milliyetçilik anlayışı dünya üzerindeki imparatorlukları parçalamaya yönelik bir etken olarak ortaya çıkar, bundan en çok Osmanlı devleti etkilenir. Doğu Avrupa milliyetçiliği de Rusya Türkleri tarafından Osmanlı devletine taşınır. Macarlaşırma örneği milliyetçilik anlayışı asimilasyon içeren resmî milliyetçilik uygulamalarını dünyaya kötü bir örnek olarak sunar. Dünya devletlerinde çok uluslu etnisiteye dayalı bir yapıdan tek etnikli bir yapıya geçmek anlayışı ile gelişen zararlı bir iç politikada anlayışı ortaya çıkar. Bu zararlı politika, asimilasyon politikası olarak yayılır. Fransız'dan yayılan milliyetçilik sırasıyla Panslavizm, Pancermenizm, Macar Turancılığı gibi anlayışlarla Doğu Avrupa ve Batı Avrupa anlayışlarına bağlı olarak farklı ilkelerle gelişir. Türk Turancılığı ise yıkılış sürecinde Türk devletini ayakta tutmak adına entelektüellerin sahip çıktığı fikirler arasında yer alır. Pancermenizm Töton ırkını, Panslavizm Slav ırkı, Macar Turancılığı Turan ırkı, Türk Turancılığı Türk ırkı temellerinde şekillenir. Pan-milliyetçi hareketler içinde Pan-dinci hareketler de bu süreçte birbirlerini desteklemek üzere ortaya çıkmıştır. Doğu ya da Batı Avrupa anlayışlarından farklıdır. Bu fikirlerin gelişmesinde Üç Tarzı Siyaset makalesiyle Yusuf Akçura, Ziya Gökalp ve Nihal Atsız en etkili isimlerdir. Türk ırkı temelinde gelişen Turancılık, Pan-Türkçülük tarihini dört dönemde şekillenir.

Anabtar Kelimeler: Türkçülük, Pancermenizm, Panslavizm, Macar ve Türk Turancılığı, Jön- Türkler.

Abstract

HISTORICAL PERIODS OF THE IDEA OF TURKISM AND TURANISM FROM OTTOMAN TO NİHAL ATSIZ

The effect of reformist ideas of Russian, Ottoman and Young Turks play a role in the development of the idea of Pan-Turkism and Pan-Turanism in the Ottoman Empire. The Works of Orientalists are important in this development as well. Young Turks were the most eminent persons at that time. But unfortunately there were foreign nationals within Young Turks which had secret agendas on the relations with Europe. Pan-Turkism and Pan-Turanism have also been influenced by Panslavism, which has emerged as a kind of Eastern European nationalism. It is seen as an idea reaction that initially manifested itself as Ottomanism and then Turkism. Eastern European nationalism is also carried by the Russian Turks to the Ottoman state. Nationalism spreading from France develops different principles according to the understanding of Eastern Europe and Western Europe with understanding such as Panslavism, Pancermenism, Hungarian Turanism. Turkism and Turkish Turanism are the intellectuals' ideas to keep the Turkish state alive in the process of demolition. Aim of these ideologies was to protect their races as; Pangermanism-Töton race, Panslavism-Slavic race, Hungarian Turanism-Turan race and Turkish Turanism- Turkish race. Within the Pan-nationalist movements Pan-religious movements also emerged to support each other. In this aspect it differs from Eastern or Western European understanding. Yusuf Akçura, Ziya Gokalp and Nihal Atsız are the most influential names in the development of these ideas with his Three-Style Political article.

Keywords:

Turkism, Turanism, Pangermanism, Panslavism, Hungarian and Turkish Turanism, Young- Turks

Auszug

DIE HISTORISCHEN ETAPPEN DES TÜRKISMUS UND TURANISMUSIDEEN VON OSMANEN BIS NİHAL ATSIZ

Bei der Entwicklung der Gedanken des Türkismus und Turanismus im osmanischen Reich spielte die Auswirkung der reformistischen Ideen der russischen Türken, osmanischen Türken und der neuen Jungen Türken eine Rolle. Bei dieser Entwicklung sind die Werke der Orientalisten wichtig. Die Jungtürken sind die berühmtesten Persönlichkeiten in dieser Periode. Sie wurden von der Öffentlichkeit zu verschiedenen Aspekten erkannt. Dazu gehören leider Hintergedanken in ihren Beziehungen zu Europa, die an ausländische Staatsangehörige beteiligt waren. Pan-türkismus und Turanismus als eine Art des osteuropäischen Nationalismus geprägten Slavismus beeinflusst und zunächst als Osmanismus, dann auch Türkismus als eine Idee, die als eine Reaktion manifestiert. Türkismus und Türkische Turanismus sind dabei natürlich die geistigen Ideen, im Auftrag der Erhaltung des türkischen Staates im Zerfallprozess, zu halten. Pan-germanismus der Teutonen Rasse, das Panslavismus der slawische Rasse, der ungarische Turanismus der Turanische Rasse, der türkischen Turanismus ist in die Grundlagen der türkischen Rasse geprägt. In Pan-nationalistischen Bewegungen ist in diesem Prozess herausgestellt, um miteinander zu unterstützen. Von den Ost oder westeuropäischen Verständnis ist differenziert.

Bei der Entwicklung dieser Idee mit dem drei-Stil-Politik Artikel von Yusuf Akçura, Ziya Gökalp und Nihal Atsız sind einflussreichsten Persönlichkeiten. Auf der Grundlage der entwickelten türkischen Rasse, der Turanismus ist die Geschichte des Pan-Türkismus

Giriş

Bu yazımızda amacımız, Osmanlı devletinden Türkiye Cumhuriyetine dönüşüm sürecinde ve sonrasında etkili olmuş Türkçülük ve Turancılık hareketinin Türkiye Türklüğünü doğrudan etkilemiş kişi, eser, dernek, dergi vb. şeylerin kısaca adlarından ve önemlerinden bahsetmektir. Türkçülük hareketleri, Osmanlı İmparatorluğu'ndan çok önce 1860'lı yıllardan itibaren Rusya topraklarında yaşayan Türkler tarafından başlatılmış bir harekettir. Osmanlı'da Türkçülük ve Turancılık fikrinin gelişmesinde Osmanlı toplumunda yaşayan ya da fikirleriyle tanınan Rusya Türklerinin büyük etkisi görülür. Diğer önemli bir etkide de Osmanlı toprakları içinde yetişmiş, ancak bir şekilde Avrupa ülkelerinde yolları kesişmiş bir grup Osmanlı Türkü'nün, Jön (Genç) Türklerin arasında yetişmiş Türk entelektüellerinin de Türkçülük fikrinin gelişmesinde önemli rolleri olmuştur. Hatta, Jön (Genç) Türklerin Türkçü ve Turancı fikirlerin gelişmesinde Rusya Türklerinden daha etkili olduklarını iddia edebiliriz.

Jön Türklerin ünlü simaları, Mehmed Bey, Reşat Bey, Nuri Bey, Ayetullah Bey, Namık Kemal, Refik Bey, Ziya Paşa, Ali Suavi ve Ağâh Efendi'dir. Mehmed Bey, Reşat Bey, Nuri Bey Avrupa'ya kaçtı, Prens Sebahattin'in daveti üzerine Ziya Paşa, Ali Suavi ve Namık Kemal de Avrupa'ya gittiler ve orada gazete, broşür çıkartarak Osmanlı İdaresi'nin kötü yönetimi hakkında yayına başladılar. Bir süre sonra yurda döndüler; ülkenin rejimini yıkamadılar ama hürriyet ve meşrutiyet fikirlerinin kökleşmesinde önemli rol oynadılar. Ancak aralarında değişik amaçlarla bulunan grup ve şahısların, farklı gündemlerinin ülkenin geleceği açısından yaratabilecekleri ihanetleri önceden göremediler. Azınlıkların istiklal ya da muhtariyet kapma düşünceleri, şahısların şahsi hırs ve arzularını tatmin etmek peşinde olduklarının farkına varamadılar. Bu tür zihniyette olan Jön Türkler,

azınlıklarla, eşkiyalarla, Rum-Ermeni çeteleri ve Avrupa devletleriyle gizli gündeme bağlı işbirlikleri ve bunların olumsuz neticeleri, bu faaliyetlerin en acı tarafı olmuştur. Bu olumsuzluklar neticesinde, Osmanlı topraklarında sulh ve sükûn bozulmuş, yer yer çıkan ihtilaller, isyanlar hükümet darbeleri ve çıkarılan idaresizlik, kargaşa ve savaşlar milletin felaketini hazırlamışlardır.

Pan-Türkçülüğün ve Turancılık, Doğu Avrupa milliyetçiliğinin bir türü olarak karşımıza çıkan Panlavizm'den de etkilenerek şekillenen ve başlangıçta Osmanlılık, sonra da Türkçülük olarak ortaya çıkan bir fikri reaksiyondur. Doğu Avrupa milliyetçiliği, Osmanlı entelektüelleri arasında güçlü bir rol oynamış Rusya Türkleri tarafından Osmanlı devletine taşınmıştır. Ancak Doğu Avrupa'da tatbik edildiği şekilde değil sadece Osmanlı çöküşü sırasında azınlıkların isyanlarıyla düşünülmesi gereken bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Aslında Osmanlı devleti, diğer çok uluslu ve evrensel olan Hun, Kök-Türk, Uygur, Altınordu, Hakanlıkları gibi bir devlet kurma geleneğinden geldiği için, Osmanlı da çok uluslu, çok dilli, bir dünya devleti kurmuştur. Bu devlet diğer Türk Hakanlıkları gibi bütün dünya entelektüellerine açık olmuştur. Türk milletinin milliyetçilik anlayışı sadece yönetimde kritik görevlerde Türklerin bulunması gerektiği fikri etrafında şekillenmiştir. Diğer toplulukları göz ardı eden, aşağılayan, asimilasyonla kendisine benzetilmesi gereken bir varlık olarak algılamamışlardır.

Doğu Avrupa milliyetçiliği de Fransa'dan dalga dalga yayılan milliyetçi bilinç neticesinde tezahür etmiştir. Fransa'dan yayılan milliyetçilik, imparatorlukların temellerini sarsmaya, tehdit etmeye ve meşrutiyetlerini sorgulamaya neden olabilecek yeni bir fikri boyutu "milliyetçiliği" tanıtmaya başlamıştır. Bu fikrin bir anlamda ilk siyasi ve politik uygulaması, Seton-Watson'ın Resmi Milliyetçilik (Official Nationalism) (SETON-WATSON, 1977: 149) adlı eserinde tanıttığı "Macarlaştırma"

olarak adlandırılan uygulamalardır. Sert, yoğun bir asimilasyon içeren resmî milliyetçilik uygulamalarının ilk aşaması, çok uluslu etnisiteye dayalı bir yapıdan, tek etnikli bir yapıya geçmek için iç politikada asimilasyon ve etnik çatışmaya neden olduğu gibi ikinci aşamasında da imparatorlukların bölge egemenliği için birbiri ile çatışmalarına zemin hazırlamıştır. Bu çatışmanın üçüncü safhası da bağımlı halkların bağımsız devletler kurma istekleri şeklinde ifade edilecek etkileri hala sürmekte olan bir süreci dünya imparatorluklarının hatta sonradan kurulan ulus devletlerinin önemli bir sorun olarak ortaya çıkarmıştır. Üçüncü safhadaki bu çatışma Pan-milliyetçilik hareketlerini ortaya çıkarmıştır ve bunun artçı etkileri hâlâ dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşanmaktadır.

“Pan (Παν)” Yunanca asıllı bir kelimedir. Türkçeye “birlik, bütünlük, bütün” anlamına gelen bir ön ektir. Pan-Türkizm, Pan-Helenizm” gibi kelimelerde de “tüm o halkların birliğini” savunan düşünce anlamına geliyor. Bir coğrafi bölgenin, dilsel grubun, ulusun, ırkın, dinin vb. birliğini amaçlayan hareket olarak tanımlanır. (KAZAMZADEH, 1948: 365.)

Hans Kohn “Pan-Hareketleri” adlı eserinde: Pan-hareketleri, ortak ya da akraba dil, ırk, gelecek veya coğrafi yakınlık gibi başka bağlarla birbirleriyle ilişkili olan grupların dayanışmasını arttırmayı hedefleyen siyasal ve kültürel hareketler olarak tanımlamıştır.

Fransa’dan yayılan milliyetçi hareketlerle ortaya çıkmış Pan-milliyetçi hareketleri Panturanizm aşamasına geçiş açısından değerlendirirken pan-milliyetçiliğin önemli bir boyutu olan Orta ve Doğu Avrupa’da ortaya çıkan Pan-Slavizm ve Pan-Germenizm adlarını taşıyan iki hareketi göz ardı edemeyiz.

Avrupa tarzı milliyetçilik: Akılcı, siyasî, liberal ilkelere bağlı olarak ortaya çıkmış bir milliyetçiliktir. Buna karşılık, Doğu Avrupa Tarzı milliyetçilik: Romantik, kültürel ve otoriter değerlerle ortaya çıkmış bir anlayışa sahip milliyetçiliktir. Kohn, Avrupa’nın farklı iki bölgesinde farklı anlayışlarda, farklı ilkelere bağlı milliyetçiliğin ortaya çıkışını Batı Avrupa’da orta sınıf varlığına, Doğu

Avrupa’da ise orta sınıfın yokluğuna bağlamıştır. Batı ve Doğu milliyetçilik sivil-etnik, mülki-soykütüksel, siyasî-kültürel, ilerici-gerici, akılcı-romantik, liberal-otoriter, iyi-kötü kavram çiftleri ile ifade edilmiştir (KOHN, 1955: 29-30).

Smith, bağımsızlık sonrası ortaya çıkmış diğer bir pan-milliyetçi hareketten bahseder. Bir zamanlar birlikte yaşadıkları toprak parçasını kaybetmek suretiyle sınırları dışında kalmış kardeşlerini ve onların topraklarını tekrar kendi devletinin sınırları içine dâhil etmeyi amaçlayan bu milliyetçilik anlayışı irredentist milliyetçiliktir.

Herder geliştirdiği Volk kavramı ile “ulus-devlet” anlayışındaki “ulus” kavramıyla etnik kimliğin ön plana çıkarıldığı efsaneler, destanlar gibi halk kültürünün öne çıkarıldığı bir tarih anlayışından beslenen bireyden çok “Volk” a bir takım haklar tanınmasıyla ortaya çıkan “ulusal-milliyetçilik anlayışı” ortaya çıkmıştır (HOTCHINNSON, 200: 40).

Avrupa’da farklı anlayışlarla gelişen milliyetçilik anlayışlarıyla, Habsburg İmparatorluğu, Almanların güçlenmesi, Macar Milliyetçiliği, Rus yayılmacılığı, özellikle Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki Slav halklarının hamiliğine on dokuzyuncu yılın ilk yarısından sonra soyunan Rus Çarlığı kendi milliyetçilik anlayışlarını tehlikeli boyutlara taşımaya başlamışlardı. Devrimci ve liberal bir anlayışla ortaya çıkan Pan-cermenizm Alman Emperyalizmin yeni bir ifadesi haline geldi. Gobineau 1853’te “Essai sur l’inegalite des humaines” adlı çalışmasıyla “Aryan” üstünlüğü biçimindeki ırkçılık anlayışına dayalı bir milliyetçilik anlayışı ortaya çıktı. 1899’da Houston Stewart, “Chamberlian Die Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts” adlı eseri de Töton ırkının üstünlüğüne dayanan fikirleriyle Pancermenizme katkı yaptı. Tötonlar (der Teutone-Cermenler) Pancermenizm kuramcıları eski İran/Hindistan/eski Yunan ve Romalıları içeren sarışın, mavi gözlü ve dahi üstün -hayali- ırk. Almanya’nın kuzeyinde yaşamış, oturmuş, sarışın, öz Alman soyundan gelen halk olduğu kabul edilir.

Slavlar ve Almanlar arasında eriyeyeceği düşüncesiyle Macarların yok olacağı düşünülürken, bir

tarafıta Macarlar da Pan-milliyetçilik düşünçesine dayalı düşünçeler filizlenmeye başlamıştır. Rus Çarlığı ve Almanların yayılmalarına alan olarak gördüğü Osmanlı toprakları üzerinde yaşayan entelektüel çevrede de Pan-milliyetçi” fikirler ortaya çıkmaya başlamış “Turan” ortak kavramı çerçevesinde gelişen Panturanizm fikri gelişmeye başlamıştır. Panturanizm’in içeriği Macar ve Türk Turancıları tarafından doldurulmuştur. Macarların geliştirdiği Turancılık: Macar, Moğol, Türk, Japon, Çin halklarını birleştiren bir anlayışta gelişmiştir. Türk Turancı hareketi ise sadece “Türk” olarak kabul edilen halklar kapsam alanı içindedir. Türk Panturanizm’i, Pantürkizm ile eş anlamlı olarak ortaya çıkmıştır.

Pancermenizm Töton ırkını, Panslavizm Slav ırkını, Macar Turancılığı Turan ırkını, Türk Turancılığını Türk ırkını hedef alan bir birliği tesis etme üzerine şekillenmişlerdir. Bu düşünçelerin dayandığı temel unsur “saf kan” anlayışına dayalı “ırk” vurgusunu ön plana çıkaran bir fikri anlayış ortaya çıktığı için her zaman yanında öteki etnik gruplara yönelen asimilasyon (benzeştirme) politikası bu anlayışın sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Pan-milliyetçi hareketlerde “ırk” kadar önemli olan diğer unsurlar “dil” ve Herder’in Volk dediği tarihin içsel deneyimi ve dışı vurumu olan milletleri millet yapan “kültür”dür. Dil “Volk”u yaratır, dilin işlevi de “kültür” mirasını kuşaktan kuşağa aktarmaktır. Belirli bir ırkın varlığının kanıtı diller arasında kurulan benzerlik, akrabalık ilişkisi üzerinden de kurulmaya çalışmıştır. Dil verilerine göre beş ana dil ailesi ortaya çıkmıştır: Hint-Avrupa, Ural-Altay, Sami, Bantu ve Çin-Tibet dilleri ailesidir. Pan-milliyetçi hareketler kapsamında, Hint-Avrupa dilleri, Asya kolu: Hint ve İrani Diller; Avrupa Kolu: Cermen, Slav ve Roman dilleridir. Aral-Altay Dilleri, Ural kolu: Fin (Fince, Estonca, Laponca, Çeremiş, Mordvin), Ugor Macarca, Vugol (Marsi) ve Ostyak (Hani); Altay Kolu: Türk Dili, Moğolca, Mançu-Tunguz, Kore ve Japon dilleridir.

Pan-milliyetçi fikir anlayışında gelişen bu hareket dünyada etnografik, folklorik ve kültürel malzemelerin bir milleti birbirine yaklaştıran, bağ-

layan unsurların önemini ortaya çıkarmıştır. Bunlarla beraber Pan-milliyetçi hareketler: Zamandaki başlangıç miti (ırk, halk, millet ne zaman doğdu?), mekândaki başlangıç miti (anayurt, ırk, halk, millet nerede doğdu?), soy miti (bizi kim doğurdu, nasıl onun soyundan geldik?), göç miti (nereleri aşıp geçtik?), kurtuluş miti (nasıl özgürleştik?), altın çağ miti (nasıl büyük ve kahraman olduk?) çöküş miti (nasıl öz benliğimizden uzaklaştık? Nasıl fethedildik veya sürgün edildik) gibi anahtar kavramlara dayanarak gelişmemektedirler.

Pan-milliyetçi hareketler içinde Pan-dinci hareketler de bu süreçte birbirlerini desteklemek üzere bazen bir arada gelişerek ortaya çıkmıştır.

Tanzimat döneminde açılan çeşitli eğitim kurumları, Osmanlı toplumunda sınıf ayırmaksızın eğitim imkânı sağladığından Jön (Genç) Türk hareketinin çekirdeğini yani kurulan bu okullardan mezun olan entelektüeller oluşturmuştur. Tanzimat kendi karşıtlarını kendi kurduğu eğitim kurumlarında yetiştirmiştir. İttihat-Osmani Cemiyeti (Osmanlı Birliği Cemiyeti) daha sonra İttihat ve Terakki yeniden adlandırılmış bu cemiyet II. Abdülhamid’in kurdurduğu eğitim kurumlarından mezun olmuş dört tıbbiye öğrenci tarafından kurulmuştur. Bu cemiyet parlamenter anayasal rejim talep etmiştir.

Aynı zamanda bu dönemin entelektüelleri sansür ve hükümet baskısı nedeniyle çeşitli Avrupa ülkelerinde yaşamaya zorlanmış kişilerdir.

On dokuzuncu yüzyıl boyunca edebiyat çalışmalarının yanı sıra Türk-Yunan savaşı Pan-Türkçülük lehine bir atmosferin gelişmesine katkı sağlayan diğer önemli faktörlerden biri olmuştur. Bu dönemde millî duyguları yükselten ateşli milliyetçi şiirler Mehmet Emin Yurdakul tarafından yazılmıştır.

Osmanlı ve bürokratlar İmparatorluğu’nun geleceği hakkında endişeliydiler ve vatansever duygularla bu tarz bir Pan-Türkçülüğe kendilerini adadılar. Pan-Türkçüler, ülke içindeki modernleşmenin sadece batılı kurumları taklit yoluyla değil köklü yapısal değişiklikler yoluyla Türk toplumunun kültürüne uygun bir dönüşümle gerçekleştirileceğini inanmışlardı.

TÜRKÇÜLÜĞÜN TARİHİ GELİŞİMİ VE EVRELERİ:

Landau, Pan-Türkçülüğün tarihini dört döneme ayırmaktadır:

1. İLK DÖNEM:

1.1. Avrupa Şarkiyatçıları ve Osmanlı Yazarlarının Eserleriyle Etkisi:

Avrupalı Şarkiyatçılar: Joseph de Guignes “Histoire de Generale des Huns des turcs, des mongolos et autrestatars Ocidentaux” Arthur Lumpey Davis “Grammar of the Turkish Language”, Leon Cahun “Introduction a l’histoire de l’Asie”, Armin Hermann Vambery, F.W. Radloff, V.L.P. Thomsen Osmanlı aydınlarını etkilemiş Batılı bilim adamlarıdır. Ahmet Vefik Paşa’nın Lehçe-i Osmani adlı eseri, Mustafa Celalettin Paşa’nın Fransız dili ile yayımladığı “Les Turcs et modernest [Eski ve Yeni Türkler]” Süleyman Paşa’nın “Tarih-i Alem”, Şeyh Süleyman Efendi’nin “Lügat-ı Çağatay ve Lisan-ı Türkî-i Osmani” tarih ve dilbilim alanında Türkçülüğün gelişimine önemli katkılar yaptı. Ayrıca Ahmet Cevdet Paşa “Tarih-i Cevdet”, Leon Cahun’un “Asya Tarihine Giriş” adlı eserini tercüme eden Necip Asım Bey, ilk “Bütün Türk Tarihi” yazarı olma şerefine sahiptir.

1.2. Rusya Türklerinin Etkisi ve Jön-Türkler

1865 yılı gibi başlayan, Jön Türk devriminden hemen önce sonlanan ve “büyük hülyalar” dönemi olarak tanımlanan dönemdir. Daha sonra Pan-Türkçülüğün temel kavramlarında ciddi bir dönüşüm yaşanmamıştır. Bu dönem Pan-Türkçüleri genellikle Çarlık Rusya’sında doğmuş, bir şekilde İstanbul’da yolları kesişen Türk entelektüelleridir. Bu dönemde Türkçülük kültürel bir boyutta kendini gösterir. Türk milletinin kültür değerleri üzerine vurgu yapılmıştır. Kültürel anlamda bir Türkçülük söz konusudur. (LANDAU, 2004: 30-31). Bilimsel gelişmelere bağlı olarak tüm dünya gibi Osmanlı Müslümanları birleştiren din anlayışı ve inancı giderek zayıflamış ve daha az önemli hale gelmiştir. Türkçü ve Turancı çevreler, Batıcılığı reddetmeyen, fakat Batı’nın sadece metot ve tekniğini almayı hedefleyen yeni bir çeşit Türk milliyetçiliği yaratma çabasına girişmişlerdir. Landau’ya göre bu durum, Çarlık Rusya’sında doğan Panslavizm’in

“ayna görüntüsüdür”. 19. yüzyılın sonunda resmî kültürel Ruslaştırma politikasına bir cevap olarak doğan ve henüz olgunlaşmamış Pan-Türkçü ideoloji, Rusya’daki tüm Türklerle Osmanlı Türkleri arasında bir bağ oluşturacağı düşünülen kültürel Türkçülük ideolojisidir (LANDAU, 2004: 32, 69.)

Türkçülük hareketleri, Osmanlı İmparatorluğu’ndan çok önce 1860’lı yıllardan itibaren Rusya topraklarında yaşayan Türk boylarında başlamıştır. Rusya Türklerinin milli uyanışında Rusya Türklerinin uyanışında önemli yere sahip olan İsmail Gaspıralı, Rusya Türklerinin ve Müslümanlarının çağdaş bir yaşam tarzına ulaşabilmeleri için en önemli aracın basın-yayın faaliyetleri olduğunu düşünmüş ve hayatını bu faaliyetlere harcamıştır. İsmail Gaspıralı önemli bir yere sahiptir. O’nun 1883 yılında yayımlamaya başladığı Tercüman gazetesi Rusya Türklerinin gelişimine katkıda bulunmuş ve ilgiyle takip edilmiştir. (KALSIN, 2014:95-96.)

Bu dönem açısından Rusya’da diğer önemli bir gelişme Cedidçilik hareketidir. Cedid hareketi Volga Ural bölgesinde yaşamakta olan İslâmî toplumlardan bir Türk ulusu çıkartmayı amaçlamıştır. Rus sömürgeciliğine karşı bir uyanış sağlamaya çalışan Cedid hareketi Kazan’da 1880’li yıllarda ortaya çıkmış ve 1890’da diğer bölgelere yayılmıştır. Cedid hareketi 1880’den 1905’e ve 1905’den 1917’ye olmak üzere iki dönemde gelişme göstermiştir. İlk dönemde zayıftı, ama ikinci dönemde çok güçlü ve hareketli bir sosyal ve siyasi yapıya sahip olmuştur. Hareket esas Volga bölgesinde gelişmiş, ama Kırım, Dağıstan, Azerbaycan ve Orta Asya’da da önemli gelişmeler sağlanmıştır.

Hareketin önemli temsilcileri: Şahabettin Mercani (1818-1889), İsmail Gasprinski (1851-1914), Rızaeddin Fahreddinov (Ufa müftüsü), Musa Bigiyev (1875-1949), Alimcan Barudi (1857-1921), Münevver Kari (1878-1931), Mahmud Hoca Behbudi (1874-1919), Abdür-rauf Fitrat (1886-1938), Sadrettin Aynî (1878-1954), Hacı Seyit Azim Şirvani (1835-1888), Hasan Zerdabi (1842-1907) vs... isimlerdir.

Ufa Müftüsü Rızaeddin Fahreddinov tarafından Orenburg’da çıkartılan “Şura” dergisi de bu

dönemde Rusya Türklerinin entelektüelliğine kaynaklık yaptığı kadar, Türkçülük fikrinin gelişiminde de önemli rol oynamıştır. Cedidçilik hareketi milli birlik ve milliyetçilik gibi kavramları kullanmakla birlikte; İslam birliği gibi düşüncelere de yer vermiştir. Kırım'dan sonra Orta Asya'da hakimiyeti ele geçiren Rusya İmparatorluğu döneminde kesintiye uğrayan Osmanlı Devleti ve Orta Asya hanlıkları arasındaki siyasi ilişkiler, Cedidçilik Hareketi sayesinde kültürel ve sosyal alanda sivil olarak devam etmiştir.

Devlet Nadir, Cedidçiler'in Türkçü ve milliyetçi özelliklerini vurgular: "Neticede Türkler arasında ne şekilde olursa olsun bir ittifak, birlik kurulmadığı takdirde tam bir köleliğe ve asimilasyona mahkûm edileceklerini anladılar. "Cedidçilik" (Usul-ü Cedid) adı verilen reform hareketi işte bu idrakin neticesi idi. 19. yüzyıl ortalarında dil, eğitim-öğretim ve dinî meselelerde ıslah hareketi İdil boyu Tatar aydınlarından Şihabeddin Mercanî (1815-1889), Abdulkayyum Nasirî (1824- 1907) ve Hüseyin Feyizhanî (1826-1866) ve başkaları tarafından başlatıldı." (DEVLET, 1996: 403-408).

Özellikle bu dönem Rusya Türkleri bir şekilde ülkelerinden ayrılıp Osmanlı Türkleriye Avrupada ya da Osmanlı topraklarında bir araya gelecek ve fikirlerinin meyvesini ikinci dönemde vermeye devam edeceklerdir.

2. İKİNCİ DÖNEM:

2.1. Rusya Türklerinin Eserleriyle Etkisi:

Azerbaycan Türkü, Melekzade Hasan Bey Zerdabi "Ekinci" adıyla haftalık Türkçe gazete, Kırımlı Tatar Gaspıralı İsmail Bey "Tercüman" gazetesi, 1889'da Osmanlı Devletine göç eden Hüseyinzade Ali Bey, Yusuf Akçura "Üç Tarzı Siyaset" Osmanlı'da Türkçülüğe kaynaklık etmiş eserleriyle ve şahsiyetleriyle önemli rol oynamış kişilerdir.

1904-1905 ve 1922-1923 yılları arasındaki dönemdir. Pantürkizm'in "altın çağıdır". Bu dönemin Türk dünyasından gelen başlıca entelektüelleri: Yusuf Akçura (1876-1935), İsmail Bey Gaspıralı (1851-1914), Ali Bey Hüseyinzade (Turan) (1864-1942), Mehmet Emin Resulzade (1884-1955) ve Ahmet Ağaoğlu (1876-1939)'dur. Landau, bu dönemde gelişen ideolojinin karakterini irredantist

olarak tanımlamaktadır (JACOB, 2004 32-34. Türkçülüğün ilk aşamasını, dilde Türkçülük olarak belirleyebiliriz. Bu hareket öncelikle ortak bir dil (Türkçe) yaratmayı hedeflemişlerdir. Diğer bir ifadeyle eğitim, dil reformu ve basın propagandası milliyetçi Türk ve Tatar aydınlarının odak noktası olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'na göç edenler arasında Tatarlar ve Orta Asya ve Azerbaycan'dan gelen Türk kökenli gruplar, Rusya'dan gelen iyi eğitilmiş göçmenler Türk milliyetçiliğinin şekillenmesinde ve siyasi bir ideal olarak yayılmasında kilit rol oynamışlardır. Bu çerçevede Tatar milliyetçilerinin önde gelen isimlerinden olan İsmail Bey Gaspıralı ve Yusuf Akçura'nın düşünceleri özellikle önemlidir.

İlk "Turan" şiirini yazan Ali Bey Hüseyinzade'dir ve Gökalp'in fikirlerinin gelişmesinde öncülük etmiştir. Hüseyinzade Ali Bey, "Hayat" adında Türkçe bir gazete çıkarmış iki sene kadar bu gazetenin müdürlük ve başyazarlığını yapmıştır. Hüseyinzade'nin "Hayat" da çıkan yazılarının en önemlileri şunlardır: "Türkler Kimdir ve Kimlerden İbarettir?", "Bize Hangi İlimler Lazımdır?", "Yazımız, Dilimiz ve Birinci Yılımız" gibi yazılardır. Hüseyinzade'nin Türklüğün önemli kilometre taşları arasında önemli olan eserleri şunlardır: "Abd-i Gılaflar ve Mahfaza, Bakü, 1906.", "Kefalet Yahud Vefakâr Dostlar, İstanbul, 1923.", "Garbın İki Destanında Türk, Bakü, 1926.", "Faust, İstanbul 1932."

Kırımlı İsmail Bey Gaspıralı üç düşünce akımından etkilenmiştir. Bunların ilki Fransa'da bulunduğu sırada tanıştığı Panslavizm hareketidir. İkincisi Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Genç Osmanlı hareketidir (Namık Kemal, Şinasi Efendi ve Ziya Paşa etkisi). Sonuncusu ise 1860-1870 yılları arasında İstanbul'da gelişen Panislamcı harekettir. Gaspıralı bu etkiler çerçevesinde Rusya Müslümanlarının ittifakı fikrini geliştirmiştir (SERGE, 1969: 30-31). Gaspıralı, 1883 yılında çıkarmaya başladığı Tercüman gazetesinde belirgin bir Pantürkçü vurguyla laik milliyetçiliği savunmuştur. "Dilde, fikirde, işte birlik" Gaspıralı'nın sloganıdır. Lisan-ı umumi olarak adlandırdığı bu ortak dil (Orta Dil), Kırım Tatarca'sının Rus, Arap ve Farsça

kelimelerden arındırılıp yerine Türkçe kelimelerin getirilmesiyle oluşturulacaktı.

1903 ve 1913 yılları arasında ittihat ve terakki liderleri arasında Osmanlıcılıktan Pan-Türkçülüğe doğru siyasi dönüşüm olduğunu gözlemleyebiliyoruz. Bundan kısa bir zaman önce hem Yusuf Akçura hem de Ziya Gökalp Türkçü aktiviteler ve neşriyatlara başlamışlardı. 1904'te Yusuf Akçura'nın "Üç Tarzı Siyaset" adlı uzun bir makale yayınlamıştır. Akçura bu eseri Kazan'da yazmış, ancak Kahire'de çıkan "Türk Gazetesi"de yayımlamıştır. Türk Gazetesi Ali Kemal'in etrafında toplanan liberaller tarafından kurulmuştur. Akçura'nın makalesi Nisan-Mayıs 1904'te üç cüz halinde yayımlanmıştır. Bu makaleye çokları şüpheyle ve kayıtsızca yaklaşılmamasına rağmen devlet adamları arasında makalede savunulan fikirlerden etkilenen kesimler de olmuştur. Makalede Osmanlıcılık, İslâmcılık ve Türkçülük tahlil edilmiş o dönem için en uygun siyaset tarzının Türkçülük olduğu ileri sürülmüştür. Osmanlıcılık ve İslamcılık fikirlerine karşı olanları sebepleriyle sıraladıktan sonra bu kadar engel karşısında Osmanlı milleti meydana getirmekle uğraşmanın boşuna bir yorgunluk olacağını belirtmiştir. (AKÇURA, 2005: s. 50-61.).

Yusuf Akçura'nın "Üç Tarz-ı Siyaset" makalesi Batılı bilim adamlarınca "Komünizm için Komünist Manifesto neyse Türkçülük için de Üç Tarz-ı Siyaset odur." değerlendirmesi ile Türkçülüğün Manifestosu olarak kabul edilmiştir (TEMİR, 1987: 33.). Akçura Dünya Türklüğünü birleştirmek, tanıtmak, yükseltmek ve şanlı geçmişindeki durumuna kavuşturmak ülküsüne gönül vermiştir. Akçura, aynı zamanda Türkçülük fikrine siyasi bir hüviyet kazandıran fikir adamıdır. Üç Tarz-ı Siyaset adlı makalesiyle Türkçülüğü ilk defa bir siyaset biçimi ve fikri olarak ortaya koymuştur. Diğer önemli bir yönü Türkçülüğün tarihini yazan ilk araştırmacıdır. (AKÇURA, 1928:289-455)

M.E. Resulzade Azerbaycan'da kurduğu "Müslüman Gençlik Teşkilatı" için "Bu dernek üyelerinin milli duygularını uyandırmak, canlandırmak okullarında ders olarak görmedikleri konularda özellikle Türklük konusunda etkili olmak için yerli yazar ve şairlerin eserlerini okumalarını öğütlüyor-

dum. Bunun dışında Çarlık aleyhinde yazılmış ve basılı olan belgelerin sosyalist ihtilale yönelik şiirleri ezberlemek işçiler arasında giderek hürriyet ve inkılap (devrim) konusunda fikirleri yaymak gibi faaliyetlerimiz oluyordu" diyordu. Bu derneğin faaliyetlerini duyurma da ise "Hümnet" adlı gazete önemli rol üstlenmişti. 1904'sonları ve 1905 başları olan Şubat birkaç yüzlük tirajla basılan bu gazetenin beş, ya da altı sayı çıkmıştır. "Hümnet" teşkilatının kurucuları arasında M.E.Resulzade, Neriman Nerimanov, M.Azizbeyov, A.Kazımlzade, Kerbelayı Mikayilzade, M.H.Mövsümov, M.H.Hacinski, ve başkaları bulunuyordu.

Aynı zamanda Resulzade'nin "Dirilik" adlı dergide yayımlanmış olan makalelerinde milli uyanışın yolları detaylı şekilde anlatılıyordu. Ayrıca "İkbal", "Yeni İkbal", ve "Açık söz" gazetesinin Resulzade'nin Türkçü fikirlerine önemli ölçüde kaynaklık etmiş, Azerbaycan'daki diğer yayınlardır. (YAGUBLU, 2015: 50, 51.).

1908'de Yusuf Akçura, Sultan Çelebi ve Necip Asım, Türk Derneğini kurdular. 1912 yılında Türk Derneği dağıldı, Türk Derneği'nin eski üyelerinin ve tıp öğrencilerinin katkısıyla Türk Ocağı kuruldu. Türk Yurdu dergisi yayın organı oldu. Balkan Savaşlarından sonra Genç Kalemler yazarları Türk Yurdu dergisine katıldı. 1913'te Türk Ocağı Halka Doğru dergisini neşretti. Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu ve Ziya Gökalp Turan devletinin kurulması için propaganda yaptılar. Ahmet Ferit Tek "Tekin" müsteharı ile bu dönemde "Turan" kitabını yazarak Turancılığın gelişmesine büyük bir katkı yaptı.

2.2. Meşrutiyet ile Başlayan Örgütler:

Türk Derneği Turan Neşri Maarif Cemiyeti, Türk Yurdu Cemiyeti, Türk Ocağı ve en önemlisi bu örgütler vasıtasıyla yayımlana "Türk Yurdu" dergisi.

2.4. Siyasi Birlik ve Kültürel birlik anlayışına bağlı Ziya Gökalp Türkçülüğü. Türkçülük akımının en önemli temsilcilerinden Genç Kalemler dergisi, Tekin Alp (P. Risal) gibi kişilerin katkısı ilk dönem Türkçülük anlayışını belirleyen ve etkileyen şahıslar, örgütler ya da eserler olmuştur.

Gökalp Türkçülüğü bir mefkûre olarak değer-

lendirir. Türkçülüğü kendi ifadesiyle üç derece ayırır: birincisi Türkiyecilik, ikincisi Oğuzculuk ve Türkmencilik ve üçüncüsü de Turancılıktır. Gökalp Türk olmayı romantize ederek anlatır: “Türk kimdir? Sorusuna, “Görülüyor ki Türk olmak için yalnız Türk kanı taşımak, Türk ırkından olmak kafi değildir. Türk olmak için her şeyden evvel Türk harsı ile terbiye görmek ve Türk mefkûresi için çalışmak şarttır. Bu şartları haiz olmayanlara, kanca ve ırkça Türk olsalar bile “Türk” unvanı veremeyiz.” (GÖKALP, 1980: 33)

3. ÜÇÜNCÜ DÖNEM

Orta Asya’da Sovyet hâkimiyeti dönemidir. Türkiye’de de cumhuriyetin ilan edilmiştir. Yusuf Akçura, “Türkiye Cumhuriyeti’nin başta Büyük Millet Meclisi Hükümeti namıyla, sonra haki ki adıyla kurulması, Türk milliyetçiliği açısından Türkçülük idealinin gerçekleşmesi demektir.” (AKÇURA, 2106:24-25) Bu dönem, İkinci Dünya Savaşı’nın sonuna kadar olan dönemi içine alır. Bazı Tatarların İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman Nazi güçleriyle iş birliği yapmıştır. Birinci Dünya Savaşı’nın öncesinde ve sonrasında dünyadaki Türk nüfusun neredeyse yarısının Çarlık baskısı altında idi.. Pantürkçülük ideolojisi Osmanlı ve Almanların Ruslara karşı yürüttüğü propaganda kampanyalarında önemli bir rol oynadı. Almanlar, Pantürkçülük ve Panislamcılığı Rusya’yı zayıflatmak için ve Orta Asya’nın geniş ekonomik zenginliğinden faydalanmak üzere kullanmaktaydılar. Georgeon, Almanlarla İttihad ve Terakki yönetiminin ilişkisinde Akçura’nın büyük bir rol oynadığına dair iddialar olduğunu, fakat bu konuda şüpheleri bulunduğunu yazmaktadır (GEORGEON, 1986:118-119). Almanların başarılı bir şekilde kendi çıkarları için kullandığı Pantürkçü propaganda 1944 yılında Tatarların Sovyet otoriteleri tarafından sürülmesiyle Sovyetler Birliği içinde her hangi bir şekilde anlamlı bir aktivite olmaktan çıkmıştır. Georgeon, Ahmet Ağaoğlu ve Yusuf Akçura gibi Rusya’dan göçen entelektüellerin Türklerin birliği konusunda akılcı bir yaklaşım izlediklerini ve Turancılığa hiç yönelmediklerini yazmaktadır. Tam tersine Turancılığın daha çok Osmanlı kökenli Türkler tarafından gündeme getirilmiş, ras-

yonel olmayan bir tema olduğunu düşünmektedir (GEORGEON, 2002: 511). Pantürkçü hareket, aynı dönemde, Nihal Atsız, Reha Oğuz Türkkan tarafından çıkartılan Bozkurt, Çınaraltı ve Tanrıdağ dergilerinde ihtiyatlı bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır.

4. DÖRDÜNCÜ DÖNEM:

İkinci Dünya Savaşı’nın sonunda başlayan ve bugüne kadar devam eden dönemdir. 1946 yılında Türkiye’de çok partili döneme geçilmesiyle birlikte Pantürkçülük tekrar kabul görmeye başlamıştır. Landau’ya göre, Türkiye’deki Pantürkçü hareket, giderek daha ırkçı bir karakter kazanmıştır. Orta Asya kökenli tüm halkların ittifakı (Moğollar, Finliler ve Macarlar dâhil olmak üzere) (Turancılık) fikrine itibar edilmiştir. Sovyetler Birliği’ndeki Türklerle sınırlı olan Pantürkçü hareket, Çin, İran, Irak, Yunanistan, Kıbrıs, Romanya ve Bulgaristan’da yaşayan Türkleri de içine alarak gözle görünür bir şekilde alanını (JACOB, 2004: 35) genişlemiştir.

Yusuf Akçura Türkçülük cereyanının giderek iki kola ayrıldığını ifade eder, ona göre birincisi “Demokratik Türkçükük”, ikincisi “Emperyalist Türkçükük” tür. Demokratik Türkçülerin milliyet esasını her Türk için bir hak olarak telakki edip ve Türkler için talep ettikleri bu hakkı diğer millet için de aynı derecede hak olarak tanıdıklarını ifade etmektedirler. Emperyalist Türkçülerin ise ekseriyetle Avrupa nasyonalistlerine benzediklerini, bunların yalnız hakka değil, sırf kendi kuvvetlerini arttıran milliyetçiliğe taraftar olduklarını ifade etmektedir. Rusya Finlerin, Gürcülerin, Türklerin tabii haklarını bile kabul etmezler demektir. Bu ifadeyle bizde mi Ruslara benzelim demek isteyecek bu anlayıştaki Türkçülüğe karşı olduğunu vurgulamıştır. (KAT, 2003: 127.)

Cumhuriyetin kurulduğu ilk dönemden başlamak üzere 1944 yıllarına kadar Nihal Atsız, Reha Oğuz Türkkan gibi Türk entelektüelleri Türkçülük ve Turancılık konusunda yayınlar neşretmeye başladılar. Nihal Atsız, Reha Oğuz Türkkan, Rıza Nur gibi Türkçü aydınlar, Türklüğün esasını dilden çok “kan” meselesi olduğunu savunmuşlardır. Ona göre milletin kurucu unsuru “kan”a dayalı ırk

olmalıdır. Rıza Nur da aynı şekilde, “Milliyet asla kültür meselesi değildir.” Milliyet ırk, kan meselesidir. Dil, zihniyet, edebiyat ve emsali gibi kültür unsurları milliyet binasının ikinci derece malzeme leridir.

Bu dönem Türkçülük ve Turancılık anlayışı, Batı ve Doğu Avrupa'nın anlayışlarından farklı olarak Türkçü ve Turancı anlayış, sadece Osmanlı ve Türkiye sınırları dışında kalan Kazaklar, Özbekler, Türkmenler, Kırgızlar gibi halkların Türk ulusunun önemli birer uzvunu oluşturduğu düşüncesiyle mukaddes kabul edilen “dış Türkler” sevgisidir. Bu dönemin Türkçülük ve Turancılık anlayışının bir “kan” meselesi olduğunu savunan Nihal Atsız, Reha Oğuz Türkkan gibi Türkçüler sadece Türk'ün ideal devlet anlayışını devlete hâkim kılabilen kurucu unsurlarda aranması gerektiği fikrini ortaya koymuşlardır. Bu dönem Türkçüleri millet ve ırk kategorilerinin özdeş olmadığını, “ırk” faktörünün daha millet unsurunun içinde ama daha kapsamlı olduğu görüşündedirler. Milletın adı Türk, ırkın adı Tur'dur. Tur ırkının oranı kanında en yüksek bulunan millet Türk milletidir. Türk milleti asil Tur ırkının hakiki temsilcisi olmaktadır. Ancak onlara göre Anadolu coğrafyası ırksal aidiyetin belirlenmesinde güçlükler yarattığından, asil olan 4-5 göbekten beri kanca ve duyguca Türkleşenleri de Türk milletinden saymak yanlısıdır. Nihal Atsız bir aşama daha ileriye geçerek Türk milleti ile Tur uyrugu ayırımını yok saymış ve Türk milleti, Türk ırkının özdeşi olarak görülmüştür.

Bu dönem Türkçülüğün ırkî esasları beş özelliğe dayanır: Tarihi esas, karışma esası, fizyolojik esas, psikolojik esas ve kültürel esas. Bu esasları içerisinde bulunduran temel karakteristik “kan”dır. Kan maddi değerleri taşıyıcısı olduğu kadar, manevi değerlerin de taşıyıcısıdır. Ancak bu fizyolojik ve biyolojik düzeyde kana vurgu yapma Türk ırkının diğer kavimlerden üstün olduğu fikrine vurgu yapmaz ve diğer ırkları “öteki” yaparak düşmanlık, asimilasyon ve yayılcılık anlayışlarını Türk'ün dünya görüşüne aykırı oldukları için beraberinde taşımaları Türk'ün doğasına aykırıdır. Atsızın bunun dışında bir görüşle Türk'ün dışındaki milletlere karşıyız tarzındaki ifadeleri sadece polemikçi

üslubuyla izah edilebilir.

Nihal Atsız'a ilkelerini dokuz ilkedden oluşan bir programla açıklar: 1. Bütün Türkler bir devlet halinde, bir bayrak altında toplanacaktır, 2. Türk töresine, ilme, tekâmüle mugayir hiçbir müessesese Türkeli sınırları içinde yaşayamayacaktır, 3. Terbiye ilminin müsaade ettiği en küçük yaştan itibaren bütün çocukları Türkel'inin yatılı mekteplerine girerek millî-askerî terbiye alacaklardır, 4. Sinema ve tiyatrolar halk mektepleri olduğundan mektepler gibi kontrole tâbi olacaktır, 5. Türk'lüğün milliyet, hars ve ahlâkına zararlı neşriyat menedilecektir, 6. Büyük işler ve büyük sermayeler devletin elinde olacaktır, 7. İlmin milli gayeleri olacak ve ancak Türklük için çalışan ilimler Türk ilmi olacaktır, 8. Serbest doktorluk ve avukatlık kalkacak, bunlar ancak devlet memuriyeti halini alacaktır, 9. Mirasa cemiyette iştirak edecektir (ATSIZ, 1932; 173.).

Batılı bilim adamlarında Thomas'a göre, Pantürkçülük ya da Panturancılığı Batı'dan alınmış kavramlar olarak tanımlamaktadır (LEWIS, 1952, 4). Landau, (Pan) Türkçülük ve (Pan) Turancılığı birbirinden ayırır. Landau'ya göre, Türkçülük ve Pantürkçülük ideolojilerinin kapsamı arasında da belirgin bir fark bulunmaktaydı. Pantürkçülük Türk halklarının kültürel yaklaşması, bu halkların siyasi ittifakı, bunun için eğitim, dil ve ekonomik hayatta Türkleştirme fikrini dayanan bir hareket olarak dışarıda komşu devletlere karşı ciddi bir tehdit olarak algılanmıştır.

Toynbee ve Kirkwood'un Türkiye üzerine yazdığı ortak bir eserde Panturancılık, Türkçe konuşan tüm halkların Panslavizm çizgisinde birliğini sağlamayı hedefleyen uluslar üstü bir propaganda olarak tanımlanmıştır.

Pantürkçü aydınların bir araya geldiği bir dizi kongre de yapılmıştır. Bunların ilki 1905 yılının Ağustos ayında toplanmıştır. Birinci Bütün-Rusya Müslümanları Kongresi olarak sunulan bu ilk toplantıda tüm Rusya Müslümanlarının ittifakı yolunda kararlar alınmıştır. Bu kararlar, Ocak 1906 yılında gerçekleştirilen İkinci Bütün-Rusya Müslümanları Kongresi'nde bir kez daha onaylanmıştır. 1906 yılının Ağustos ayında gerçekleştirilen Üçüncü Bütün-Rusya Müslümanları Kongresi, sözü ge-

çen bu İttifak-ı Muslîmîn adı altında siyasi bir partiye dönüştürme kararı almıştır. Her üç kongrede de Tatarlar çok aktif rol oynamışlar, fakat sıkı hükümet denetimi sonucunda milliyetçi editörler ve gazeteciler ya göç etmiş ya da sürgün edilmişlerdir. Bunların bazıları Osmanlı İmparatorluğu'na göç etmiş, böylece Türkiye'deki Pantürkçü hareketin gelişimine ciddi katkıda bulunmuşlardır.

SONUÇ

Pan-milliyetçi hareketlerin Batı ve Doğu Avrupa boyutu emperyal amaçların ifadesi olarak ortaya çıkmış asimilasyoncu ve savaşçı bir politikayla kendini göstermiştir. Macaristan'da ortaya çıkan Turancı hareket yayılımcı ve asimilasyona dayalıdır. Ancak Osmanlı Devleti'nin çöküş döneminde ortaya çıkan Türk Turancılığı yayımlanma ve asimilasyon çok geri planda kalmıştır.

Türklerin Kutadgu Bilig'de ifadesini bulduğu "mutluluk veren bilgi" anlamına gelen siyaset-name, pend-name tarzında ifadesi bulan devlet anlayışına dayalı ilk Türk devletlerinden, "darü'l saadet", yani mutluluk kapısı anlamına gelen Osmanlı devletine kadar kurulan devletlerin amacı "hakanlığın" sınırları içinde olan tüm insanlara ideal bir devlet yönetimi sunmak olmuştur.

KAYNAKÇA

Akçura, Yusuf. (1924). Bir Makalat, Siyaset ve İktisat, İstanbul: Yeni Matbaa.

Akçura, Yusuf. (1928). Türkçülük, İstanbul: Türk Yılı.

Akçura, Yusuf. (2005). Üç Tarz-ı Siyaset, Ankara: Lotus Yayınevi.

Atsız, Nihal. (1932). Kurtarılmış Türkeli, İstanbul: Atsız Mecmua, Yıl:217 (25 Eylül 1932).

Devlet, Nadir. (1996). İsmail Gaspıralı dönemi ve Ruslarla uzlaşma, Ankara: Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, (2.sayı).

Georgeon, François. (1986). Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri: Yusuf Akçura (1876-1935), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Georgeon, François. (2002). Yusuf Akçura, İstanbul: Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik, Derleyen Tanıl Bora, (4. Cilt), İletişim Yayınları.

Gökalp, Ziya, (1980). Makaleler IX; Yani Gün-Yani Türkiye Gazetesindeki Yazılar, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 359, Ziya Gökalp Serisi.

Hotchinson, Jhon. (2000). Cultural Nationalism,

Encyclopaedia of Nationalism, (Editor: Athena S. Leoussi ve Danışman Editör: Anthony D. Smith) New Brunswick (U.S.A) and London: Transaction Publishers, (UK).

Jacob, M. Landau. (2004). Exploring Ottoman and Turkish History, London: Hurst & Company.

Kalsın, Berin. (2014). İsmail Gaspıralı ve Tercüman Gazetesi, Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, Ocak / Şubat / Mart - Kış Dönemi (2.Cilt), Sayı:2, İstanbul.

Kat, Gürhan. (2003). Yusuf Akçura'nın Siyasi Kimliği ve TBMM'deki Çalışmaları, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Kazamzadeh, F. (1948). Pan Movements, New York International Encyclopedia of the Social Science, Vol II.

Kohn, Hans. (1955). Nationalism, Its Meaning and History, Rev. ed. Princeton: D. Nostran Company.

Lewis, V. Thomas. (1952). Nationalism in Turkey, Nationalism in the Middle East, Washington D.C. Sixth Annual Conference on Middle East, The Middle East Institute, March 21-22.

Önen, Nizam. (2003) Turancı Hareketler: Macaristan ve Türkiye, Yayımlanmamış Doktora Tezi Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Serge, A. Zenkovsky.(1960). Pan-Turkism and Islam in Russia, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Temir, Ahmet. (1987). Yusuf Akçura, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Yagublu, Nesiman (2015). Mehmet Emin Resulzade Ansiklopedisi, Ankara: Azerbaycan Kültür Derneği" Yayınları, Yayın (59. Sayı).

DERDİ DEŞMEK

Yurdum, Urumçi,
Çunkarya yurdum,
Altaylara otağ kurdum,
Üstün Dağlar yolum oldu,
Han Balıkta Seni buldum.

Pamir, Kungur, Tanrı Dağlar,
Amu Derya, tarım çağlar,
Kara Kurum, Karanlık Dağ,
Siri Derya beni kağlar.

İçim, İrtip, Tobol Koştı,
Obiye ulaştı çoştı,
Balkaş, Aral kız kardeşim,

Aşkımdan Hazar tutuştu.
Selenge'de At uladım,
Baykalı tere buladım,
Sayanlardan Ilgar edip,
Tuna'yı süzdüm eledim.

Oğuz boylum, Bozkurt soylum,
Altun dağda, oylum oylum,
Obalarda Bagaturlar kopuz çalar,
Selvi Boylum.

Deli Ozan derdi deşer,
Dertlenir dertlenir coşar,
Kurt ayıya tutsak olmuş.
Kımız, Çamçak buna şaşar.

Deli OZAN (Emin DAĞISTANLI)

DÖN ARTIK ÖZÜNE

Seyrettim tepeden baharda gökyüzünü
Kara bulut kaplamış yurdumun üstünü
Millet bilmez olmuş benliğinde özünü
Uyan kardaşım bul artık kendi özünü

Sordum unutmuş millet Fırat'ı Sakarya'yı
Çanakkale ile Dumlupınar'daki dünyayı
Susadım sorup da aradım Dumlupınar'ı
Aradım Şahin Beyle Sütçü İmamları

Hatay, Adana, Maraş, Ayıntap, Urfâ'da
ALLAH diyerek birleştiler bir safta
ALLAH deyip savaştılar kahpe düşmanla
Türkiye'nin toprağında ŞEHİTLER yatmakta

Ateş çemberi kaplamış yurdumda afakları
Yırtmak için haykırdım gökteki karanlıkları
Çekilmiş damarlarda gezen TÜRK kanları
Andırıyor TÜRKİYEM sanki virane hanları

Van, Bitlis, Erzurum, Sivas, Kars, Ardahan
Ne zulümler yaşadı ermeni soysuzlardan
Şehitler fışkırıyor yurdumdaki topraktan
Uyan EY TÜRK uyan nedir seni korkutan

TÜRK Milleti birleşti yürüdü Atatürk ile
Döktüler düşmanı denize İzmir'de efelerle
Semalarım kavuştu Bayrakla Ezan sesine
Huzur bulmuştuk AL BAYRAĞIN gölgesinde

Arıyorum nerede diye TÜRK MİLLETİ
Nasıl kabul eder ki TÜRK bunca zilleti
Nasıl kabullendin söyle bunca mihneti
Cihana sığmazken kim esir etti seni

TÜRK olmak onur verir biz TÜRKLERE
Bedeldir bir TÜRK savaşırken binlere
Selâm olsun toprakta yatan ŞEHİTLERE
Birleş yürü çek ALBAYRAĞI göndere

ALLAH nidaları kuşatsın artık her yanı
Tekbir sesleriyle çınlat dört bir yanı
AL eline BAYRAĞI rehber et KURANI
Sen kendin ol unutma sakın Atanı

Kulak ver FATİHİN söylediği sözüne
Uyan artık ey TÜRK dön kendi özüne
Nasıl bakarsın mahşerde Atanın yüzüne
Sadık kal ALLAH'a verdiğin sözüne

M. Fatih EROCAK

DURULUŞ

-Nereye gidiyorsun böyle yavrum?
-Gönüller sultânına gidiyorum.
Bir dem uzak oldukça huzûrsuzum.
-Huzûrunu neler bozuyor yavrum?
-İçimdeki o korkunç fırtınalar.
Bilsen gerisinde daha neler var:
Yel çölün her yanından toz kaldırır
Kum tepecikler üstüme saldırır.
Bazan da denizde tekne olurum
Üzerime çullanır durur hortum.
Birden hislerim donar, düşünemem;
Sonra bulanır, kolay durulmaz hem.
Halbuki ne de hoş olur durulmak.
Arzûm; donmayan, bulanmayan ırmak
Birlik denizine götürsün beni.
-Git yavrum git, muvâfık gördüm seni.

Önder ÇAĞIRAN

SİVASLI ÂŞIKLARIN YOZGATLI ÂŞIK TÜRKMEÑOĞLU (1944- 1998) HAKKINDAKİ ŞİİRLERİ

Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ

Özet

Âşık edebiyatına özgü geleneklerden biri de “başka âşıklarda söz etme geleneği”dir. Bu geleneğe bağlı olan âşıklar, “usta âşık” kabul ettikleri âşıklardan veya dost / arkadaş olarak tanıdığı diğer âşıklardan söz eden şiirler söyleyebilir / yazabilir. Bu şiirlerden bazılarında bir âşıktan söz edilirken, bazı şiirlerde de birden çok âşıktan söz edilir. Birden çok âşıktan söz edilen şiirler, âşık edebiyatının “âşıkname”, “şairname” gibi adlarla anılan türünü oluşturur. Bir âşıktan söz edilen müstakil şiirlerin de “methiye”, “taşlama” gibi türleri vardır. “Usta âşık” kabul edilen ve sevilen âşıklarla ilgili söylenen / yazılan şiirler “methiye” türünde; âşıklığı ve kişiliği eleştirilen âşıklarla ilgili söylenen / yazılan şiirler ise “taşlama” türündedir. Tek bir âşık tarafından söylenen / yazılan şiirler yanında, birden çok âşığın atışma sırasında söyledikleri şiirlerde de başka âşıklardan söz etme geleneğine uygun örnekler vardır. Geleneğe uygun olarak söylenen / yazılan bu şiirler, âşık edebiyatı araştırmaları açısından oldukça önemlidir. Hayatı hakkında genel bilgiler bulunan âşıkların fazla bilinmeyen yönlerini ve hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan âşıkların özgeçmişleriyle ilgili ipuçlarını bu şiirlerde bulmak mümkündür. Bu sebeple, bu şiirlerin âşık biyografileri açısından önemli birer kaynak olduğunu söylemek mümkündür.

Âşıknamelerde / şairnamelerde kendisinden söz edilen ve hakkında müstakil şiirler söylenen / yazılan âşıklardan biri de Yozgatlı Âşık Türkmenoğlu’dur. Bu araştırma, Yozgatlı Âşık Türkmenoğlu hakkında Sivaslı âşıkların söyledikleri / yazdıkları şiirlerden hareketle, âşık edebiyatının önemli geleneklerinden “başka âşıklardan söz etme geleneği”nin âşık edebiyatı araştırmaları açısından önemine dikkat çekilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: âşık edebiyatı, âşıkname / şairname, Âşık Türkmenoğlu, gelenek

Âşıkların başka âşıkları konu alan şiirler söylemesi / yazması âşık edebiyatı gelenekleri arasında önemli bir yer tutar. Âşıklar arasında, özellikle “usta âşık” kabul edilen âşıklar hakkında âşıkname / şairname türünde şiirler söylendiği / yazıldığı gibi, yine “usta âşık” sayılan âşıklar hakkında müstakil şiir söylendiği / yazıldığı da bilinmektedir. Bu tür şiirler bir âşık tarafından oluşturulabileceği gibi, atışma sırasında birden çok âşık tarafından da söylenebilir. Âşıklar tarafından söylenen / yazılan bu şiirler âşık edebiyatı araştırmaları açısından çok büyük bir önem taşır. Özellikle hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan âşıklar hakkındaki şiirler daha da önemlidir. Çünkü âşıklar, konu edindikleri âşıkların biyografilerini aydınlatacak çeşitli ipuçlarına da bu şiirlerde yer verirler.

Bu geleneğin günümüz âşıkları arasından tespit edilen örnekleri de bulunmaktadır. Özellikle de vefat eden âşıklar hakkında, o âşıkların dostu / arkadaşı olan âşıklar tarafından söylenen / yazılan şiirler ile vefat eden âşıkları “usta âşık” sayan âşıklarca söylenen / yazılan şiirler de çoktur. Hakkında şiirler söylenen / yazılan âşıklardan biri de Yozgatlı Âşık Türkmenoğlu’dur.

Yozgatlı âşıklardan Çapanoğlu/ Bekir Balaban,

Hazanî / Erdoğan Bektaş, İdris / İdris Gümüş, Kul Hâkî / İsmail Özbek, Muradî / Murat Erciyas, Nuranî / Sami Sarıkaya; Sivaslı âşıklardan Sefil Selimî / Ahmet Günbulut, Derdiyâr / Murat Tanrıverdi, İhlasî / Bekir Akbulut, Cefaî / Binali Aydın; Karslı âşıklardan Hasretî / Sadi Değer, Mürsel Sinan/ Mürsel Uğursu, Nuran / Nuran Araz Kaçar; Erzurumlu âşıklardan Temelî / Yakup Temel, Samsunlu âşıklardan Obalı / Mustafa Obalı; Kayserili âşıklardan Hayri Toprak gibi pek çok âşık tarafından Türkmenoğlu hakkında müstakil şiirler söylenmiş/ yazılmıştır. Ozan Gürbüz Değer, Şevki Çobanoğlu, Âşık Gülbahçe / Salim Gülbahçe ve Âşık Çemeloğlu gibi bazı âşıkların şairnamelerinde / âşıknamelerinde de aynı âşıktan söz edilmektedir. Yozgatlı Cemalî / Mustafa Aslan da âşığın vefatı üzerine bir tarih düşürmüştür.

Bu çalışmada Sefil Selimî / Ahmet Günbulut, Derdiyâr / Murat Tanrıverdi, Cefaî / Binali Aydın ve İhlasî / Bekir Akbulut Sivaslı âşıkların Türkmenoğlu hakkındaki şiirleri incelenerek, âşığın biyografisine ışık olabilecek bazı tespit ve değerlendirmeler ortaya çıkarılacaktır.

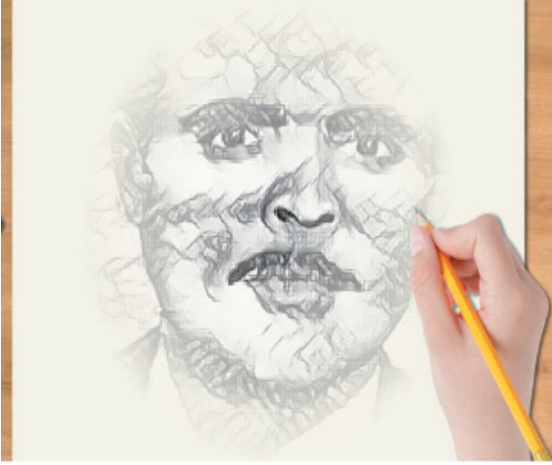
1. Türkmenoğlu’nun Biyografisine Işık Tutan Dizeler:

Sivaslı âşıkların Türkmenoğlu hakkındaki şiir-

leri incelendiğinde, âşîğın biyografisine ışık tutan dizeleri 8 başlık altında toplamak mümkündür:

1. 1. Doğum Yeri: Türkmenoğlu, -nüfus kayıtlarına göre- 1 Temmuz 1944'te, Yozgat'ın Sorgun ilçesine bağlı Taşpınar köyünde doğmuştur. Derdiyar, bu konuda şöyle der: *"Taşpınar köyünde dünyaya geldin / Rabbini tanıdın, kendini bildin / İrfan meclisinde bir ehl-i dildin / İbret dolu roman hayatın senin"*

Aslen Sivaslı olan Derdiyar, Sorgun'a yerleşir ve Türkmenoğlu'nun mezarını ziyaret ederek, Sorgun'da yaşamaya başladığını şöyle belirtir: *"Temiz ad bıraktın üstat ardında / Saplanıp kalmadın dünya derdinde / Misafirim şimdi senin yurdunda / Yurt oldu Sorgun'un, Yozgad'ın senin"*

1. 2. Adı ve Soyadı: Türkmenoğlu'nun asıl adı Bahri, soyadı Durbilmez'dir. Cefaî, *"Durbilmez ırmaktı çağlayıp coştı / Durmadı ömrünce boş Türkmenoğlu"* dizeleriyle âşîğın soyadından söz eder.

Türkmenoğlu'nun soyadına doğrudan ya da dolaylı olarak değinen âşîklar da olmuştur. Sözgelimi Sefil Selimî, âşîğın soyadından dolaylı olarak söz eder: *"Soyadıma uyup sözünde durdun"*

1. 3. Soy: Babası Hacı Seyit, babasının babası Necip Çavuş, babasının büyükbabası Bekir, büyükbabasının büyükbabası Mustafa; annesi Meryem, annesinin babası Ramazan Çavuş, annesinin annesi Pembe'dir. Necip, Uğur ve Halis adlarında üç erkek kardeşi; Emine, İkbâl ve Nasiye adlarında üç kız kardeşi vardır. Baba tarafından Bozkoyunlu Oymağı, Beğdillü Aşireti, Doğanlı Cemaati, Devocioğulları sülâlesine mensup olan Âşık Türkmenoğlu, anne tarafından da Bozulus

Oymağı, Mamalu Aşireti, Ağcalı Cemaati, Akçaoğulları / Aygırcıoğulları sülâlesindedir. Derdiyar, Türkmenoğlu'nun kökeni ve kimliği hakkında şöyle söyler: *"Oğuz Han'ın oklarından, yayından... / Türkmenoğlu ceddin Türkmen boyundan / Bozok yaylasının Bozok soyundan / Bahrisin, Durbilmez soyadın senin"*

Anne tarafından dedesi Ramazan Akça da Şifâî ve Tabibî mahlaslarıyla şiirler söyleyen bir âşîktir.

1. 4. Âşıklığı: Türkmenolu, usta âşıklardan biri olarak kabul edilir. Nitekim Derdiyar'ın *"Usta bir âşıktın, iyi bir baba"*, *"Âşıklıkta zirve sanatın senin"* dizelerinde de âşîğın ustalığına değinilir. *"Berrak pınar gibi çağlamış coşmuş"*, *"Türk gencine Türkçe verdiği öğüt"* gibi dizelerle Türkmenoğlu'ndan söz eden İhlâsî / Bekir Akbulut tarafından da âşîğın baş üstünde, şanlı bir üstat olduğu söylenir: *"Bu Bekir'in baş üstünde, en başta / Türkmenoğlu üstat şanı var şimdi"*

Türkmenoğlu'nun usta bir âşık olduğu genel olarak dile getirildiği gibi, kimi âşıklar tarafından da onun badeli ve atışmacı âşık oluşu özel olarak vurgulanır. Bu hususlarla ilgili tespitlerimizden bir kısmı şöyledir:

a) Badeli Âşık Oluşu: Türkmenoğlu, badeli âşıklardan biri olarak kabul edilir. Bu kabul Derdiyar tarafından *"Aşkın badesini içtin rüyada"* dizeyiyle dile getirilir. Cefaî de Türkmenoğlu'nun bir gece düş gördüğünü ve mahlasını da gördüğü düşte aldığını söyler: *"Ön adına mahlasını koydurdu / Gördüğü bir gece düş Türkmenoğlu"*

b) Atışmacı Âşık Oluşu: Âşık Türkmenoğlu, doğmaca şiirler söyleyen ve atışma yapabilen güçlü âşıklardan biri olarak kabul edilir. Âşîğın bu özelliği Derdiyar tarafından şöyle dile getirilir: *"Gezdin Türkiye'nin dört bir yanında / İrticalen düzdün sözü anında / Atıştın ustaca er meydanında / Âşıklıkta zirve sanatın senin"*

Cefaî, Türkmenoğlu'nun söze sıkışmayan hazırcevap bir âşık olduğunu ve pek çok âşîğı atışmada tuş ettiğini şöyle söyler: *"Methiye yeter mi vefalı öze? / Hazır cevap, sıkışmazdı hiç sözel / Meydan dile gelip anlatsa bize / Yaptı kaç âşîğı tuş Türkmenoğlu"*

Türkmenoğlu'nun atışma yeteneğini duyan Sefil Selimî de Türkmenoğlu ile uygun bir zamanda

atışmak için haber göndermiş, Türkmenoğlu da Sefil Selimî'ye selâm göndererek bu habere olumlu cevap vermiştir. Türkmenoğlu'nun vefatı üzerine bir şiir söyleyen Sefil Selimî, bu konuya da değine- rek şöyle der: *"Hak, Muhammed, Ali bizlere rehber / Hüseyin'in ruhu bizle beraber / Atışalım diye salmış- tım haber / Kaçtın Türkmenoğlu, çok erken kaçtın // İlm-i ledün bilen bilir kelâmı / Kaçmadın bilirim, saldın selâmı..."*

1. 5. Kişilik Özellikleri: Türkmenoğlu'nun bir gönül adamı olduğu ve kalp kırmadığı, Sefil Selimî tarafından *"Kalp kırmayım deyip kendini kırdın"* dizesiyle anlatılır. Cefâî de Türkmenoğlu'nun güzel huylu ve hatırı sayılan biri olduğunu söyler: *"Gü- zel huyla hatırını saydırdı/ Kör nefsinin günahlardan caydırdı"*

İhlasî, Türkmenoğlu'nun tatlı dilli, hoş sohbet biri olduğunu ve pek çok örnek yönü bulunduğunu dile getirir: *"Söyleyince dilde sözü de hoşmuş / Bizlere çok örnek yönü var şimdi"*

Türkmenoğlu'nun örnek alınması gereken bazı özelliklerini de İhlasî şöyle anlatır: *"Pirüpak yaşa- mış nefsinin ezmiş / Yurtdışında birçok yeri de gezmiş / Kendine onurlu bir hayat çizmiş / Gönül kervanında hanı var şimdi"*

Cefâî, Türkmenoğlu'nun örnek alınacak bir insan olduğunu, bu dünyada güzel iz bıraktığını ve cennete uçtuğunu şöyle ifade eder: *"Ey Cefâî uyan sen de rüyadan!/ Örnek al dostunu sıyrılmı rüyadan/ İz bıraktı geldi geçti dünyadan/ Sanki bir kanatsız kuş Türkmenoğlu"*

İhlasî, Türkmenoğlu'nun *"Fakire, yetime yardı- ma koşmuş"* bir insan olduğunu da söyler. Cefâî'ye göre de Türkmenoğlu; garibe, mazluma el uzatan, tatlı sohbeti olan, kimseye kötü söz söylemeyen bir âşıktır: *"Garibe, mazluma el uzatırdı/ Tatlı sohbe- tiyle bal uzatırdı/ Dikenli dillere gül uzatırdı / Vur- mazdı kimseye taş Türkmenoğlu"*

Türkmenoğlu'nu yakından tanıyan Cefâî, Türkmenoğlu'nun sahte sözlülere karşı üzüntüsünü içine attığını ve değişen zamana ve zamane insanlarına karşı için için yandığını söyler: *"Ah çeker- di için için yandıkçal/ Of çekerdi sahte söze kandıkçal/ Dalıp dalıp mazisini andıkçal/ Dökerdi gözünden yaş Türkmenoğlu"*

Türkmenoğlu, şöhret ve servet sevdalılarında olmamıştır. Âşığının bu özelliği Sefil Selimî tarafın- dan *"Bakmadın şöhrete, servete doğru / Yönelidin en büyük Kudret'e doğru"* dizeleriyle dile getirilir.

Cefâî, dostları içinde Türkmenoğlu'nun ayrı bir yeri olduğunu şöyle söyler: *"Benlikten sıyrılmı söze kıyarsam/ Sayfalar az gelir vasfın sayarsam / Dostluk- ları bir sıraya koyarsam/ Gönümde her zaman baş Türkmenoğlu"*

"Temiz ad bıraktın üstat ardında" diyen Derdi- yar, Türkmenoğlu'nun usta âşık olması yanında iyi bir baba olduğunu da söyler: *"Usta bir âşıktın, iyi bir baba"*.

Türk milletinin geçmişinden aldığı güçle, Türk gençlerine Türkçe öğütler veren Türkmenoğlu, inançlı bir Türk milliyetçisidir. Âşığının bu özeliği İhlasî tarafından şöyle dile getirilir: *"Bükül- mez çelikmiş duydum bu yiğit / Er oğlu erimüş ünü var şimdi / Türk gencine Türkçe verdiği öğüt / O Türkmenoğlu'nun dünü var şimdi"*

Türkmenoğlu'nun imanlı bir âşık olduğunu dile getiren Cefâî, âşığının tevhit çağrısına meleklerin de şahit olduğunu söyler: *"Melekler şahittir tev- hit çağrına / Tövbelerin çare gönül ağrına"*

1. 6. Gurbet Hayatı: Türkmenoğlu, Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde ve Libya, Arabistan gibi ül- kelerde işçi olarak çalışır. Âşığının gurbet hayatı Derdiyar'ın çeşitli dizelerinde şöyle dile getirilir: *"Gezdin Türkiye'nin dört bir yanında" // "Alnı ak, başı dik gezdin dünyada / Hem Arabistan'da, hem de Libya'da / Çölde yankılandı feryadın senin"*

1. 7. Vefatı: Türkmenoğlu, 14 Mayıs 1998'de, 54 yaşında vefat eder. Sefil Selimî'nin şiirinde de Türkmenoğlu'nun ecel şerbetini çok erken yaşta, 54 yaşında içtiği; "masiva" denilen gurbeti (dün- yayı) çok erken geçerek vuslata erdiği şöyle ifade edilir: *"Elli dört yaşında ecel şerbeti / İçtin Türkme- noğlu, çok erken içtin / Bıraktın masiva denen gurbe- ti / Geçtin Türkmenoğlu, çok erken geçtin"*

Cefâî de *"Durmadı ömrünce boş Türkmenoğlu"* dediği âşığının halka hizmet ettiğini ve 54 yaşında iken Hakk'a ulaştığını söyler: *"Halka hizmet etti, Hakk'a ulaştı/ Daha elli dörttü yaş Türkmenoğlu"*

Âşık Türkmenoğlu, geçirdiği kalp krizi sonucu vefat etmiştir. İhlasî, Türkmenoğlu'nun kalp krizi

sonucu vefat ettiğini şöyle dile getirir: “*Kalp kızı ani almış genç yaşta “Türkmenoğlu nur saklamış naaşta”*

Kimi âşıklar da Türkmenoğlu'nun Allah'ın rahmetine kavuşarak cennete gittiğini dile getirir. Sözelimi “*Bu dünya yerine sonsuz âlemi / Seçtin Türkmenoğlu, çok erken seçtin*” diyen Sefil Selimî, Türkmenoğlu'nun bu dünyadan çok erken geçerek cennete gittiğini ve üçlerin, beşlerin yanına vardığını da söyler: “*Kul Sefil Selimî cennete doğru / Uçtun Türkmenoğlu, çok erken uçtun*” // “*Üçlerin, beşlerin yanına vardın / Göçtün Türkmenoğlu, çok erken göçtün*”

Derdiyar da bu konuda şöyle söyler: “*Cennette melekler üstadın senin / Kavuştun Allah'ın sen rahmetine / Kavuşmaktı Hakk'a muradın senin*”

“*En son sadık yârın bastı bağrına / Cennet mekân olsun hoş Türkmenoğlu*” dizelerini söyleyen / yazan Cafaî de âşığa, “mekânın cennet olsun!” diye dua eder.

Türkmenoğlu'nun vefatı üzerine kimi âşıklar, kabrini ziyaret eder. Sözelimi aslen Sivaslı olduğu hâlde Sorgun'a yerleşen Derdiyar da Türkmenoğlu'nun mezarını ziyaret eder. “*Türkmenoğlu geldik ziyaretine*” diyen Derdiyar, âşığının hısım-akraba tarafından da rahmetle anıldığını söyleyerek şöyle dua eder: “*Rahmetle anıyor hısım, akraba / Gölge olsun sana cennette tuğba / Uzansın bize kol, kanadın senin*”

1. 8. Eserleri: Âşık Türkmenoğlu'nun hayatı, şiir sanatı ve şiirleri üzerine iki kitap yayımlanır: *Vefatının 15. Yıldönümünde Yozgatlı Âşık Türkmenoğlu*, (hızl. Bayram Durbilmez), Laçın yayınları: Kayseri, 2013.; *Âşık Türkmenoğlu/ Hayatı ve Şiir Sanatı Üzerine Bir İnceleme*, (hızl. Bayram Durbilmez), Kardeşler Matbaası: Kayseri, 2015.

Derdiyar, Türkmenoğlu'nun eserlerinin dillerde söylendiğini, amel defterinin de dünya durdukça kapanmayacağını söyler: “*Söylenir dillerde her bir eserin / İnanır, söylerim; cennettir yerin/ Kapanmaz dünyada amel defterin*”

İhlasî, Türkmenoğlu'nun hem hazine, hem deniz olduğunu ve çok eser bıraktığını söyler: “*Türkmenoğlu hem hazine, hem deniz / Açık bir alında solmayan beniz / Çok eser bırakmış alabilmeniz / Yâd ile hatıra günü var şimdi*”

2. Türkmenoğlu Hakkında Şiirler Söyleyen Sivaslı Âşıklar ve Şiirleri

Yukarıda değerlendirilen veriler, metin merkezli bir inceleme sonucu ortaya çıkarılan bilgilerden oluşmaktadır. İncelemeye konu olan şiirleri söyleyen / yazan Sivaslı âşıklar hakkında kısaca bilgi verdikten sonra ile Türkmenoğlu hakkındaki şiirleri de sunmakta yarar vardır:

2.1. Âşık Sefil Selimî / Ahmet Günbulut ve Şiiri: Sefil Selimî Âşık Türkmenoğlu'nun vefatı üzerine 6+5=11 heceli ve 5 dörtlükten meydana gelen bir şiir söyler.

Asıl adı Ahmet, soyadı Günbulut olan Sefil Selimî, 26 Ağustos 1933'te Sivas'ın Şarkışla ilçesinde doğar. İlkokul mezunudur. İki yıl da ortaokula devam eder fakat geçim sıkıntısı yüzünden okula devam edemez. Yöre âşıklarının etkisiyle şiir söylemeye / yazmaya yönelir. Veli, Veysel Şatıroğlu, Ali İzzet Özkan gibi âşıklardan etkilenir. Kızılcaşla köyünden Çoban Mehmet'e çıraklık eder. Ustası tarafından Sefil Selimî mahlası verilir. 1966'dan itibaren çeşitli tarihlerde Türkiye Âşıklar Bayramı'na (Konya) katılır. Bir süre Hollanda'da yaşar. 1972'de Türkiye'ye, Sivas'a döner. 30 Aralık 2003'te, Sivas'ta vefat eder. Mezarı Şarkışla'dadır. 1963'te Yâr Badesi, 1978'de Yalınkat, 1989'da Kul Yanmasın adlı şiir kitapları yayımlanır. Hayatı ve şiirleri üzerine yapılan şu araştırmalarda da şiir varlığına yer verilir: *Âşık Sefil Selimî'nin Şiirleri Üzerinde Bir İnceleme* (Murat Özdemir, 1982), *Âşık Sefil Selimî'nin Hayatı, Sanatı, Şiirlerinden Seçmeler* (İhsan Kılıç, 1993), *Çobanın Can Pınarı* (Doğan Kaya, 1996), *Şiirleri ve Türküleriyle Âşık Sefil Selimî* (Uğur Kaya, 2001), *Âşık Sefil Selimî- İrfan Okulu* (Ahmet Özdemir, 2003).

20. yüzyılın güçlü âşıklarından Sefil Selimî doğmaca (irticalen) şiirler söyler ve atışmada da başarılıdır. Sefil Selimî'nin Türkmenoğlu hakkında doğmaca (irticalen) söylediği şiiri Kayserili Âşık Mahrumî tarafından kaydedilerek bize ulaştırılmıştır. Sefil Selimî'nin şiiri şöyledir:

TÜRKMENOĞLU

Elli dört yaşında ecel şerbeti
İçtin Türkmenoğlu, çok erken içtin
Bıraktın masiva denen gurbeti
Geçtin Türkmenoğlu, çok erken geçtin

Kalp kırmayım deyip kendini kırdın
Soyadına uyup sözünde durdun
Üçlerin, beşlerin yanına vardın
Göçtün Türkmenoğlu, çok erken göçtün
Hak, Muhammed, Ali bizlere rehber
Hüseyin'in ruhu bizle beraber
Atışalım diye salmıştım haber
Kaçtın Türkmenoğlu, çok erken kaçtın
İlm-i ledün bilen bilir kelâmı
Kaçmadın bilirim, saldın selâmı
Bu dünya yerine sonsuz âlemi
Seçtin Türkmenoğlu, çok erken seçtin
Bakmadın şöhrete, servete doğru
Yöneldin en büyük Kudret'e doğru
Kul Sefil Selimî cennete doğru
Uçtun Türkmenoğlu, çok erken uçtun

2.2. Âşık Derdiyâr / Murat Tanrıverdi ve Şi-iri: Sivaslı Âşık Derdiyâr, 14 Mayıs 2011'de, Âşık Türkmenoğlu'nun mezarını ziyaret ederek 6+5=11 heceli ve 9 dörtlükten meydana gelen bir destan söyler. Bu destan şöyledir:

Asıl adı Murat, soyadı Tanrıverdi olan Âşık Derdiyâr, 1 Nisan 1961'de, Sivas'ın Sivritepe köyünde doğar. Lise mezunudur. Ortaokul öğrencisi iken saz çalmaya başlar. Amcası Ömer Tanrıverdi de âşıktır. 1976'da, 15 yaşında geçirdiği bir trafik kazası sonucu sakatlanır. Âşık Gülşadî'ye çıraklık eder. Önce Adabî mahlasını kullanır. Erdem Can'ın önerisiyle Derdiyâr mahlasını kullanmaya başlar. 2008'de, Yozgat'ın Sorgun ilçesine yerleşir. Yozgat Şairler ve Yazarlar Birliği ile SOYDER üyesi olur. Lebdeğmez ve atışma dallarında birincilikler kazanır.

23 Kasım 2013'te, geçirdiği kalp krizi sonucu Sorgun'da vefat eder.

TÜRKMENOĞLU'NUN ARDINDAN

Türkmenoğlu geldik ziyaretine
Cennette melekler üstadın senin
Kavuştun Allah'ın sen rahmetine
Kavuşmaktı Hakk'a muradın senin
Usta bir âşıktın, iyi bir baba
Rahmetle anıyor hısımlarım, akraba
Gölge olsun sana cennette tuğba
Uzansın bize kol, kanadın senin
Temiz ad bıraktın üstat ardında
Saplanıp kalmadın dünya derdinde
Misafirim şimdi senin yurdunda
Yurt oldu Sorgun'un, Yozgad'ın senin
Oğuz Han'ın oklarından, yayından...
Türkmenoğlu ceddin Türkmen boyundan
Bozok yaylasının Bozok soyundan
Bahrisin, Durbilmez soyadın senin

Taşpınar köyünde dünyaya geldin
Rabbini tanıdın, kendini bildin
İrfan meclisinde bir ehl-i dildin
İbret dolu roman hayatın senin
Aşkın badesini içtin rüyada
Alnı ak, başı dik gezdin dünyada
Hem Arabistan'da, hem de Libya'da
Çölde yankılandı feryadın senin
Gezdin Türkiye'nin dört bir yanında
İrticalen düzdün sözü ânında
Atıştın ustaca er meydanında
Âşıklıkta zirve sanatın senin
Söylenir dillerde her bir eserin
İnanır, söylerim; cennettir yerin
Kapanmaz dünyada amel defterin
Üstat Bayram Hoca evlâdın senin

Derdiyâr dert dolu inleyen sazım

Rüzgâra karışır yanık avazım

Yüce Yaradan'a budur niyazım

Kolayca geçilsin Sırat'ın senin

2.3. Âşık Cefâî / Binali Aydın ve Şiiri:

Sivaslı Âşık Cefâî'nin asıl adı Binali, soyadı Aydın'dır. 20 Nisan 1958'de, Sivas'ın Hasbey köyünde doğan âşığın babası Dursun, annesi Nuriye'dir. Fadime, Dursun ve Kürşat adlarında üç çocuk babasıdır. 17 yaşında iken âşıklığa yönelir. Âşık Gülşadî'ye çırak olur. Şiirlerini saz eşliğinde, doğmaca olarak söyler. Atışmada da başarılı olur. Hakkında bir lisans tezi hazırlanır: Âşık Cefâî, Hayatı ve Şiirleri (hızl. Zühal Demir), 2002. Sivas'ta âşıklar kahvesi açar. Bir ara Kayseri'de yaşamaya başlar. Âşık Türkmenoğlu'nu da yakından tanır. Bu çalışmaya alınan şiir, Âşık Cefâî'nin, facebook sayfasından yaptığı 08.12.2016 tarihli paylaşımından alınmıştır. Söz konusu paylaşım şöyledir: "Kayseri Erciyes Ünniversitesi öğretim üyesi Tc. Bayram Durbilmez hocamızın babası rahmetlik Bahri Durbilmez (Âşık Türkmenoğlu) dostuma yazdığım acizane şiirimi siz okurlarımla, dostlarımla bugün paylaşmak istedim.

Tüm Hakk'ın rahmetine kavuşmuş âşıklarımıza Rabbimden rahmet diliyorum. Saygılarımla.
08/12/2016

TÜRKMENOĞLU

Durbilmez ırmaktı çağlayıp coştı
Durmadı ömrünce boş Türkmenoğlu
Halka hizmet etti, Hakk'a ulaştı
Daha elli dörttü yaş Türkmenoğlu

Güzel huyla hatırını saydırdı
Kör nefsinin günahlardan caydırdı
Ön adına mahlasını koydurdu
Gördüğü bir gece düş Türkmenoğlu
Benlikten sıyrılıp söze kıyarsam
Sayfalar az gelir vasfın sayarsam
Dostlukları bir sıraya koyarsam
Gönlümde her zaman baş Türkmenoğlu
Methiye yeter mi vefalı öze?
Hazır cevap, sıkışmazdı hiç söze
Meydan dile gelip anlatsa bize
Yaptı kaç âşığı tuş Türkmenoğlu
Garibe, mazluma el uzatırdı
Tatlı sohbetiyle bal uzatırdı
Dikenli dillere gül uzatırdı
Vurmazdı kimseye taş Türkmenoğlu
Ah çekerdi için için yandıkça
Of çekerdi sahte söze kandıkça
Dalıp dalıp mazisini andıkça
Dökerdi gözünden yaş Türkmenoğlu
Melekler şahittir tevhit çağrına
Tövbelerin çare gönül ağrına
En son sadık yârin bastı bağrına
Cennet mekân olsun hoş Türkmenoğlu
Ey *Cefâî* uyan sen de rüyadan!
Örnek al dostunu sıyrıl riyadan
İz bıraktı geldi geçti dünyadan
Sanki bir kanatsız kuş Türkmenoğlu”

2.4. İhlâsî/ Bekir Akbulut ve Şiiri:

Sivas’a bağlı Kangal’ın Yeşilkale köyünde doğar. Asıl adı Bekir, soyadı Akbulut’tur. 11 yaşında âşıklığa yönelir. Âşıklığa yönelmesinde, büyüklerinden dinlediği Kerem ile Aslı hikâyesinin etkisi olur. Kimi şiirlerinde İhlâsî mahlasını kullanır. Babasının vefatı üzerine 17 yaşında İstanbul’a giderek çeşitli işlerde çalışmaya başlar. Şiirleri şu kitapta toplanır: Meyri (2012), Eyvallah, Bekir Akbulut, Hayatı ve Şiirleri (Kübra Güney, 2014), Tür ve Şekil Penceresinden İhlâsî’nin Şiirleri (hızl. Doğan Kaya, 2016).

Türkiye’nin çeşitli illerinde olduğu gibi, Kayseri, Yozgat ve Sorgun’da yapılan âşıklarla ilgili programlara da katılır. Âşık Türkmenoğlu üzerine Sivaslı Bekir Akbulut / İhlâsî tarafından yazılan 6+5=11 heceli bu şiir beş dörtlükten oluşmaktadır:

TÜRKMENOĞLU’NA

Bükülmez çelikmiş duydum bu yiğit
Er oğlu erimiş ünü var şimdi
Türk gencine Türkçe verdiği öğüt
O Türkmenoğlu’nun dünü var şimdi

Berrak pınar gibi çağlamış coşmuş
Fakire, yetime yardıma koşmuş
Söyleyince dilde sözü de hoşmuş
Bizlere çok örnek yönü var şimdi
Türkmenoğlu hem hazine, hem deniz
Açık bir alında solmayan beniz
Çok eser bırakmış alabilmeniz
Yâd ile hatıra günü var şimdi
Pirüpak yaşamış nefsinin ezmiş
Yurtdışında birçok yeri de gezmiş
Kendine onurlu bir hayat çizmiş
Gönül kervanında hanı var şimdi
Kalp krizi ani almış genç yaşta
Türkmenoğlu nur saklamış naaşta
Bu *Bekir*’in baş üstünde, en başta
Türkmenoğlu üstat şanı var şimdi

SONUÇ

Sefil Selimî, Cefâî, Derdiyar, İhlâsî gibi Sivaslı âşıkların Türkmenoğlu hakkındaki şiirler söyledikleri / yazdıkları tespit edilmiştir. Bu âşıklardan Sefil Selimî, Cefâî ve Derdiyar’ın âşığı yakından tanıdıkları, İhlâsî’nin de âşık hakkındaki bilgileri başka âşıklardan ve Türkmenoğlu hakkında yazılan kitaplardan, makalelerden öğrendiği anlaşılmaktadır. Âşıklar yatağı olan Sivas ve Yozgat’ın iki sınır şehir oluşu, gidiş-gelişleri kolaylaştırmış ve özellikle de âşık edebiyatı temsilcilerinin birbirlerini yakından tanımalarını sağlamıştır. Ayrıca yazılı ve elektronik kültür ortamlarının da âşıklar arasında iletişimi ve âşıklar arasında etkileşimi kolaylaştırdığı da görülmektedir. Tespit edilen şiirler incelendiğinde, âşığın doğum yeri, adı ve soyadı, soyu/ sülâlesi, âşıklık geleneği içindeki yeri, kişilik özellikleri, hayatının çeşitli aşamaları, vefatı ve eserleri hakkında önemli bilgiler verildiği ortaya çıkmaktadır. Bu şiirlerden hareketle, âşıkların başka âşıklar hakkında söyledikleri / yazdıkları şiirlerin, âşık biyografisi hazırlanırken başvurulacak önemli kaynaklar arasında yer aldığı görülmektedir.

KAYNAKLAR:

Durbilmez, Bayram, *Vefatının 15. Yıldönümünde Yozgatlı Âşık Türkmenoğlu*, Laçın yayınları: Kayseri, 2013

Durbilmez, Bayram, *Âşık Türkmenoğlu Hayatı ve Şiir Sanatı Üzerine Bir İnceleme*, Kardeşler Matbaası: Kayseri, 2015.

Kaya, Doğan, *Sivas Halk Şairleri*, 5 cilt, Sivas, 2009.

YAKUP KADRI'NİN ROMANLARINDA DİLSEL VE İLETİŞİMSEL YABANCILAŞMA

Nesibe Didem NAKİPLER KOÇAK

Özet

İnsanlar arasındaki iletişimi sağlayan ve kişilerin ihtiyaçlarını bildirmesine yarayan dil, toplumların en büyük hazinelerinden biridir. Dil, kültürün bir parçasıdır ve onun korunup gelecek nesillere aktarılmasında da önemli bir araç, bir kültür taşıyıcısıdır.

Geçmiş ve gelecek arasında köprü görevi gören dil, bir toplumun oluşmasında ve hayatta kalabilmesinde de büyük rol oynar. Toplumsal yaşamın bir ürünü olan dil; kültür gibi sosyal bir varlık olduğu için, sürekli değişim ve dönüşüm geçirerek gelişir veya körelir. Dildeki bu değişim ve dönüşümler, kendi kendine/doğal veya insan müdahalesi ile zorla olmak üzere iki şekilde gerçekleşir.

Yakup Kadri'nin romanlarında dilsel ve iletişimsel yabancılaşma konusu, kültür kirlenmeleri ve kişiler arasında referan birliğinin sağlanamaması ile iletişimsel kopuklukların yaşanması biçimlerinde ortaya çıkar.

Anahtar Kelimeler: İletişim, Dil, Kültür, Yakup Kadri, Yabancılaşma, Kültür Kirlenmesi, Referan Birliği.

Abstract

Language, which enables communication among people and helps them to state their needs, is one of the biggest wealth/treasures of people. Language is the part of culture and its also an important way to preserve and hand it down to the next generations, as a culture vehicle.

Language, which is like a bridge between the past and future, has an important part in creating and surviving a society. Language, an output in communal living, develops or blinds, showing a continuous change and transformation, as its a social being like culture. This change and transformation in language, is shaped by two way: naturally or by human interference. In Yakup Kadri novels, the subjects of linguistic and communicative problems among people.

Key Words: Communication, language, culture, Yakup Kadri, Alienation, Cultural Determination, Unity.

Giriş

Kültürün parçası ve devamı olan dil, insanların dünyaya olan bağlılığını ortaya koyar. İnsanî gelişme sürecindeki kazanımların kayıt merkezi ve varlık tabakaları arasındaki ilişkilerin ontolojik zemini olan iletişim belleği (KORKMAZ, 2008: 54) toplumların devamını sağlayan bir olgudur. Kişi bu iletişim belleğinin içine doğar ve her toplumun kendi kuşağına mahsus dilsel ve iletişimsel yapısı vardır. Dil gibi, iletişim belleği de sürekli olarak gelişir ve değişir. Bu nedenle, hayati önem taşıyan bu belleğin tıkanması, kişilerin başkalarıyla ilişkiye girmelerini ve iletişim sağlamalarını engeller. Kendilik zemini olmayan kişiler; sağlıklı, yaratıcı ve boyutlu birliktelikler kuramadıkları için, iletişim belleklerini çok rahat tahrip ederler.

Kültür kirlenmelerine bağlı ortaya çıkan dilsel ve iletişimsel yabancılaşma sorununun ele alındığı Kiralık Konak romanında, kişilerin, kültürel kodlarını çözümleyemeyen kişilerin; giyim/kuşam ve yaşantı tarzlarını değiştirmenin yanı sıra dilde de keyfi değişimler yaparak kültürel bir varlık olan dili özünden uzaklaştırma çabalarını görürüz.

Yakup Kadri, II. Meşrutiyet yıllarıyla birlikte Osmanlı toplumunun kültürel değerlerinde meydana gelen değişim ve dönüşümleri ve bu değişime ayak uyduramayan kişilerin, Batılılaşma adına

tüm değerlerini yok etmelerini anlatır. Tanzimat sonrasında Batılılaşmayı yanlış algılayan ve kimliksizleşen züppe tiplerin romandaki en belirgin tipi Servet Bey, Batılılar gibi olmak, onlar gibi yaşamak için, geleneksel olan her şeyi yok etmek ve unutmak ister. Bu nedenle de çocuklarını kendi hayalini kurduğu hayatın fertleri olarak yetiştirir. Kültürel kimliklerinden uzak yetişen Seniha ve Cemil, basitlik ve görgüsüzlük olarak gördükleri geleneksel yaşam tarzından; babaları Servet Bey gibi nefret ederler ve geleneksel tiplerden farklı olabilmek için de; kıyafetlerini, yaşantılarını ve konuşma tarzlarını Batılılara benzetmeye çalışırlar.

Tanzimat'tan sonra ortaya çıkan ve İstanbul sosyetesinde hızla türeyen züppe tipler, kültürel değerlerini yok etmek isterken, iletişimsel belleklerini de tıkarlar. Çocuklarını bu bellekten yoksun yetiştiren aileler, iletişimsel belleği biçimlendirip yönlendirerek, bir bakıma toplumun genç kuşağını da biçimlendirirler.

İkinci Meşrutiyet'ten sonra, yenileşme hareketlerinin zorunlu hale gelmesi, Servet Bey ve onun karakterindeki kişiler için; yenileşmeyi, çağdaşlaşma yerine aşırı Batılılaşma şeklinde algılayan, kendine ait olmayan yabancı kültürlerle dâhil olmaya çalışan ve özünden uzaklaşan bir

yaşantı biçimine dönüştürürler. Servet Bey, kıyafetlerini, evindeki eşyaları değiştirerek asri görünmeye çalıştığı gibi, dili de değiştirmeye çalışarak ana dilini yok etmek ister;

“Türkler içinde kimse bu Servet Bey kadar ateşle, coşkunca alafrangaliğe düşkün olmamıştır. Bu düşkünlükte o derece samimiydi ki, gerek babasının gerek kayınbabasının muhitinde bütün ahval ve hareketi hürmetle değilse bile, adeta korku ve endişe ile karşılanırdı; zira, gözlerinde sarsılmaz bir imana ermiş adamların .....” (s.15 K.K.)

Servet Bey’in alafrangaliğe bu denli ateşli ve coşkulu bağlılığı, kültürel kodlarına yabancılaşması ve özünü yok etmek uğruna vermiş olduğu çaba; çevresi tarafından da korku ve endişeyle karşılanır. Kendini var eden değerlerden tamamen kopup, tüm bellek nesnelere yok etmeye çalışan Servet Bey, tıpkı ateşin yakıcı ve yok edici gücünü benliğine almış gibi, geçmişe ait ne varsa yakıp yok ederek ondan kurtulmak ister. Servet Bey’in içinde beliren ve onu kasıp kavuran alafrangalık tutkusu, 1908 ihtilalinden sonra daha rahat bir ortam bulur ve açığa çıkar. Servet Bey’e göre Fransızcanın yanında Türkçe basit ve alaturka bir dildir. Bu nedenle de onu kullanmayı ayıp telakki ederek, çocukluğundan beri gazete ve dergilerden yarım yamalak öğrendiği Fransızcasıyla çocuklarını da ana dilden uzak yetiştirir. Bu tutumuyla dilin yozlaşmasına sebebiyet veren ve evin içinde yeni yetişen neslin de ana dilden uzak büyümelelerine sebebiyet veren Servet Bey, *dilsel ve iletişimsel belleğini kaybetmiş bir ötekidir*. Birkaç kuşaklık birikimi içeren iletişim belleğinin yok edilmesiyle de dil-kültür ilişkisi bozulur ve kültürel belleğin de tahribatına zemin hazırlanmış olur.

Naim Efendi ise, her ne kadar romanda geleceği temsil etse de, geleneğin kendi konağından hareketle yok edilmeye çalışılması karşısında şaşkınlığa kapılır ve konak halkından her geçen gün biraz daha uzaklaşır. Onların ne yeni yaşantı tarzlarına bir mana verebilir ne de onların konuştuğu dili anlar. Yeni nesil züppe tiplerin, özentî ve taklitte ortaya çıkardığı bu yapay dilin Naim Efendi tarafından anlamlandırılabilmesi ise neredeyse

imkânsızdır;

“Naim Efendi, yeni sazdan, yeni şarkılardan zevk almak şöyle dursun, son senelerde artık yazılan ve konuşulan Türkçeyi de anlamıyordu. (...) bundan on beş yıl evvelde, bir gün eline damadının okuduğu kitaplardan biri geçti; (...) büyük bir tecessüsle cildin içini açtı, fakat okumak ne mümkün! Naim Efendi adeta yeni kıraat dersine başlamış bir çocuk gibi, kelimeleri heceliyor, bir cümleyi bin zahmetle sonuna kadar ya tamamlıyor, ya tamamlamıyor veya tamamladıktan sonra da okuduğu şeyin manasını iyice kavrayamıyordu. (...) doğrudan doğruya kelimelerin manasıdır ki ona müphem geliyor, doğrudan doğruya cümlelerin teşkilindedir ki bir yabancılık, bir gariplik duyuyordu. (...) Fakat sonraları, sorunları yetişip de aynı dili evin içinde konuşmaya başlayınca, onun nazarında bu kelimelerdeki müphemlik yavaş yavaş zail olmaya ve bu cümlelerdeki garabet de yavaş yavaş kalkmaya başladı.” (s.12-13 K.K.)

Naim Efendi, Batı hayranı damadı ve torunlarının arasında kendini tamamen yabancı hissederek ve onlarla iletişim kurmakta, onların sözlerini anlamlandırmakta bile zorlanır. Onun, yenileşme hareketleri karşısındaki şaşkınlığı ve ev halkına olan yabancılığının en önemli nedenlerinden biri de, onlarla, iletişim problemi yaşamasıdır.

Yazar; Naim Efendi’nin, damadına ait *Servet-i Fünun* dönemi romanlarından birini eline aldıktan sonra, eserin konusunu ve yazılış amacını anlamaktan ziyade doğrudan doğruya kelimelerin manasını çözememesi ve metni mimetik bağlamda anlamlandıramaması meselesiyle, Servet-i Fünun Edebiyatına da gönderme yapar. Türkçenin özentî bir şekilde Fransızcanın tesiri altına girmesi ve yüksek zümreye hitap eden taklidi ve suni bir dille ana dilin yozlaştırılma çabaları, romanda Servet Bey ve çocuklarının nesliyle ortaya konulur.

Servet-i Fünun dönemi sanatçılarının kendilerine mahsus bir dil oluşturma çabaları ve kendinden önceki kuşağın dil anlayışı yerine; *ağır, ağırdalı ve örtük* bir dil oluşturma çabaları, Kıralık Konak’taki yeni nesilde de görülür. Servet Bey,

taklidî yaşam tarzıyla, *asri görünmek* için yabancı kelimeler kullanır ve kendilik bilincini ortaya koyma iletişim belleğini yok etmek ister. Servet Bey, Naim Efendinin anadilinden tamamen uzaktır ve bu durum, Servet Bey ile Naim Efendi arasında dilsel ve iletişimsel yabancılaşmaya sebep olur. Servet Bey'in kullandığı kelimelere ve okumaktan zevk aldığı kitapların diline bir mana veremeyen Naim Efendi'nin torunları büyüdüktan sonra, aynı dili evin içinde anadil gibi kullanılmaya başlanır. Bu durumu kanıksayan Naim Efendi de bu yapay dili artık yadırgamaz.

Modern *görünme* uğruna her türlü kültürel kodundan uzaklaşan ve insani özlerini kaybeden kişilerin yer aldığı Kiralık Konak'ta, Seniha, Faik Bey, Cemil gibi özentili tipler, cümlelerin başına veya sonuna Fransızca ibareler ekleyerek dili örtük bir hale getirirler. Seniha ve arkadaşı Faik Bey, yabancı ibarelerle cümle kurmaktan oldukça büyük keyif alırlar; "*bir mükalemede Faik Bey ismi geçer geçmez daima Fransızca "Ah! Lefilou!" diye haykıran Seniha değil midir?*" (s.38), "*Faik Bey, (...) "Avrupa mı? Ah! J'en ai soupe ma chere" derdi.*" (s.44) Servet Bey, Seniha, Faik Bey ve Cemil; dili bu şekilde karmaşıktır ve tıpkı Servet-i Fünun dilinin savunucuları gibi; farklı, anlaşılmasız ve süslü bir dil kurarak halkla aralarında uçurum oluştururlar.

Özentili bir anlayışla sadece kulaktan dolma, alt yapısından habersiz dilleri kendi anadillerinin bünyesine taşımak isteyen bu tipler, ne kadar Batılı gibi görünmeye ve onlar gibi konuşmaya gayret etseler de; kendilerini komik duruma düşürmekten öteye gidemezler.

Kiralık Konak'ın *yalıtık yüzü* Seniha'nın, Sodom ve Gomora'deki karşılığı olan Leyla da, İngiliz hayranlığıyla; *onlar gibi yaşamak, onlar gibi olmak* uğruna benlik değerlerinden kolayca vazgeçer ve kültürün bir parçası olan dilini fütursuzca yok etme eğilimine girer. Tıpkı Seniha'nın babası Servet Bey gibi, Leyla'nın babası Sami Bey de alafrangalık tutkudur. Sami Bey, Batılı yaşayış tarzını, çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşmak yerine; kendine ait olmayan bir kültüre benzemek zanneder ve kızını da bu anlayış içinde *başkalaştı-*

rarak yetiştirir.

Türklükten nefret eden Sami Bey, kızı Leyla ve çevrelerindeki kişilerin tümü, milli kimlikten yoksundur. Anadilini kullanmayı barbarlık gibi görüp, yabancı dilleri yarım yamalak kullanmayı marifet sayan Leyla, nişanlısı Necdet'e mektup yazarken Fransızca'yı kullanırken, arkadaşları arasında da İngilizce konuşur.

Leyla'nın içinde bulunduğu çevre de kendisi gibi toplumsal tinden uzak kişiler olduğu için; onlar da Leyla gibi, yabancı toplumların gözüne girebilmek ve onların yaşantılarına dâhil olabilmek için, *onlar gibi* olmaya çalışırlar;

"*Buranın kızlarının da papağandan hiç farkı yok. Manasını pek iyi anlamaksızın birtakım İngilizce, Fransızca kelimeler öğrenmişler, bunları henüz tamamıyla açılmamış kafeslerinin arkasından haykırp duruyorlar.*" (s.291 S.G.)

Jackson Read, annesine yazdığı mektupta, İstanbul sosyetesinin yeni nesil kızlarından bahsederken hepsini de *papağana* benzetir. Çünkü modern görünme çabası içinde kıvranan gençlerin, hiçbiri de ne konuştuğunun, neyi söylemek istediğinin farkında değildir. Başkalarından duydukları ya da bir yerde okudukları birtakım sözcükleri, nerede kullanıldıklarına bile dikkat etmeden söyleyen genç kızların tek hedefi, yabancı subaylara kendilerini beğendirmektir. Öğretilen kelimeleri, neden söylediğini bilmeyen papağanlar gibi, Tanzimat sonrası ortaya çıkan züppe tipler de konuştuklarından bihaberdir. Hepsi de öğrendikleri birkaç yabancı kelimeyi konuşmaları arasına sokmaktan büyük keyif alırlar;

"*Çünkü bir insanın hususi hayatına dair başkalarına bu kadar tafsilat vermesini "shocking" buluyorum. Sonra, Sonra da (...)*" (s.37 S.G.)

On altı yaşında bir genç kız olan Nermin'in konuşması arasında *shocking* kelimesini kullanması, onun, bunu kelimenin manasını kastederek söylemesinden değil; tamamen özentili bir dil anlayışıyla, kendini farklı göstermeye çalışmasındandır. Dilin içine, bünyesine uygun olmayan yapıda ve tarzdaki kelimeleri sokarak, dilsel ve iletişimsel

belleğe zarar veren bu güçler, kendi ana dillerini küçümseyen ötekilerdir.

Yabancı bir dilden alınmış, kulaktan dolma kelimeleri kullanmaktan keyif alan ve bunu modernlik sayan kişilere yazarın Hüküm Gecesi romanında da rastlarız;

“Necip Molla artık o iri yarı delikanlılarını yanında taşımakta hiçbir mahsur görmüyordu. Bu arkadaşlarının orada hazır bulunmaları derecesinde kültür ve terbiye sahipleri kimiseler olduklarını ispat için, kendilerini arada bir şeddeli ve idgamlı bazı Fransızca kelimeler söylüyordu. Çünkü Ömer Beyefendi'nin salonlarında konuşmaların çoğu bu dilde yapılırdı. Mesela ev sahibi hiçbir zaman “Devleti Osmaniye” tabirini kullanmıyor, bunun yerine “Empire Ottaman” demekten garip bir tat duyar veya bir söz sırasında, birdenbire hatıra gelmeyen kelimeler yerine koyduğumuz “şey” lafının-hatta Türkçe konuşurken bile-mutlaka Fransızcasını kullanmaktan ve buna aslında hiç bulunmayan birtakım tecvitli medler koymakta ısrar gösterirdi.” (s.189-190 H.G.)

Eski sadrazam Halil Paşa'nın oğlu Ömer Bey, Osmanlı geleneği içinde yetişmesine rağmen, devletin bazı kesim halkının yaptığı gibi, kültürel belleğin yok olmasına zemin hazırlayanlardır. Siyasi gücünü kullanarak devrin önemli simalarıyla düşüp kalkan Ömer Bey, kendini Batılı gibi göstermekten büyük bir zevk aldığı için, çevresindekiler de aynı anlayışa sahip *başkalaşmış* kişilerdir. Necip Molla, eşcinsel ilişkilere girdiği delikanlıları yanında taşımaktan çekinmez ve Ömer Bey'in toplantılarında bu durumun değil de; yanındaki delikanlıların yabancı dil bilememelerinin ayıp olacağını düşünmesi; ahlaki yozlaşmanın alenileştirildiğini ve meclislere sokulduğunu gösterdiği gibi; Necip Molla'nın, bu ortamdakilerle birlikte Fransızca konuşabilmenin, kültür ve terbiye sahibi kimselere mahsus bir nitelik olduğuna inanması da ahlaki yozlaşmanın yanında benlik yitimi ve dilsel/iletişimsel belleğin köreltilmiş olduğunu gösterir.

Osmanlı Devletine mensup bir kimlik taşımaya rağmen, sohbet meclislerinde Fransızca konuşulmasını teşvik eden Ömer Bey de, dilin

yozlaştırmaya ve unutturmaya çalışır. Osmanlı Devleti yerine *Empri Otaman* ibaresinin kullanması onun kompleksinin belirtisidir.

Yazarın Ömer Bey'in Fransızca olarak söylemekten zevk aldığı şey sözcüğünü anlatırken *-hatta Türkçe konuşurken bile-* ibaresini kullanması, okuyucuya Ömer Bey'in ne kadar ötekileştiğini ve başkadaki ben olarak kültürel kimliğinden uzaklaştığını gösterir. Ömer Bey'in kültürün parçası ana dilini çok nadir kullanması dilsel ve iletişimsel belleğinin tıkanığını gösterir.

Kültürel belleğin tamamlayıcısı olan dilin, özentisi ve taklitle değiştirilerek yozlaşmasının yanı sıra; aynı dilin kelimelerini kullandıkları halde karşısındaki kişiyle referan birliği sağlayamayan ve çatışma yaşayan kişilerin yer aldığı Yaban romanı, aydın köylü çatışması üzerine kurulu bir eser olması bakımından oldukça önemlidir.

Hüküm Gecesi'nde, Ahmet Kerim'in, Sinop'a sürgün edilmesinin ardından hayalini kurduğu Anadolu insanının saflığı, bozulmamışlığı ve tüm insani özleri içinde barındırması, Yaban'da hayal kırıklığına uğramış bir biçimde ortaya çıkar. Yaban'ın başkışisi Ahmet Celal, aydın/entelektüel biri tipi temsil eder. Köylüyle sürekli iletişim problemi yaşayan Ahmet Celal, onları düşman işgaline karşı ne kadar bilinçlendirmeye çalışsa da başarılı olamaz.

Ahmet Celal'in köylüyle mücadelesinin temelini oluşturan iletişimsizlik, köydeki ilk gününden son gününe kadar sürer. Ahmet Celal'in, kendi milletinden olan ve aynı dili konuştuğu halde köylüyle sürekli iletişimsizlik yaşamasının nedeni; onlarla referan birliğini sağlayamamasından dolayıdır. Ahmet Celal'in bu iletişimsel sıkıntısı en çok, halka milli mücadele fikrini aşılama çalıştığı zamanlarda ortaya çıkar. Her türlü iletişime kendini kapayan halk, Ahmet Celal'in sözlerini hiçbir zaman ciddiye almaz ve bu durum onu her geçen gün içinde bulunduğu çevreye ve kişilere yabancılaştırır.

“Bunların tecavüzünden ne karılarımızın ırzı, ne çocuklarımızın canı, ne din, ne iman, hiçbir şeyimiz kurtulamadı. Hepsine el uzatı-

yorlar.” Ve bunları izah eden vakalar anlatıyordum. Tam bu sırada bir de baktım ki, muhtar uyukluyor, Mehmet Ali elindeki çakı ile bir söğüt dalını yontuyor. Salih Ağa, ta uzakta, yamaçta, otlayan davarlarını gözetliyor.” (s.27 Y.)

İçindeki özü uyuyan bir toplum olarak anılan köylü, tüm dış etkilere gözlerini kapamış ve ontolojik anlamda sağır ve dilsiz biçimde her türlü düşmanlığa karşı kayıtsız davranır. Köylüye dinlerinin, canlarının, ırzlarının ve imanlarının düşman güçler tarafından tehdit altında olduğunu anlatan Ahmet Celal, halkta kendindeki özveriye göremediği için onlara hızla yabancılaşır. Katı topraklar üzerine bırakılan ve hiçbir eğitim verilmeyen dış dünyayla bağları koparılan ve kendilik değerlerinin farkına varamamış olan köylü; aydın tipin temsili Ahmet Celal’in hassasiyetindeki manayı algılayamaz. Burada halkın kendilik bilincini kaybedişinden değil, farkında olmayışından kaynaklanan problemler vardır. Bu nedenle de kendilerince bir anlayış tarzı benimseyen köylü, aydın yüzü görmediği için, iletişimsel bellekten yoksun yetişir ve toplumsal tinin öneminden uzak kalır. Köylü, *insani özünü* benliğinde uyandırmaya çalışan aydın kişiyi de; kendine yabancı bulunduğu için iletişimsel kopuşlar ortaya çıkar.

Köylü, *tarihselliğini* yitirmiş bir topluluk olarak romanda anlatılır. Onların içindeki özü uyardırarak ve ateşleyecek, altın dokunuşu yapacak zaman kurucu işleve sahip bir güce ihtiyaçları vardır. Eserin başından sonuna kadar, bu altın dokunuşu yapacak kişi olarak görülen Ahmet Celal, köylüyü kendine getirebilmek için ne kadar uğraşsa da; köylünün *iletişimsel belleği tıkalı* olduğundan bunu başaramaz. Hepsinin de dünya ve yaşam hakkındaki konuşmalarına, önceden dinledikleri *kulaktan dolma, sloganik ve saçma sapan* bilgiler yön verir.

“Bütün bunlar yalan desem sözüme inancak mı? Onu, hangi dille gerçeğe çekebilirim? Aramızda asırlık mesafeler var. Bu mesafeleri geçip de, ona kadar nasıl erişebileceğim? Zira, ne kadar çağırırsam, o bana doğru yürümeyecektir. Bu tarihin bir noktasında donmuş, taş-

kesilmiş bir insandır.” (s.122 Y.)

Köye gelen sahte bir şeyhin palavralarına inanması karşısında şaşkınlığa düşen Ahmet Celal, *tarihin bir noktasında donmuş, taş kesilmiş bir insan* olarak nitelendirdiği Emeti Nine’den hareketle aslında tüm köylünün toplumsal tinden uzak olmalarından ve tarihselliklerini kaybettiklerinden yakını.

Yakup Kadri’nin romanlarında dilsel ve iletişimsel yabancılaşma problemi, *kendilik bilinci olmayan ve tarihselliğini yitiren* Seniha (Kiralık Konak), Leyla (Sodom ve Gomore), Ömer Bey ve Necip Molla (Hüküm Gecesi), köy halkı (Yaban) gibi; kişilerin, kendilerini geleceğe taşıyan bir vasıta olan dillerini ve iletişimsel belleklerini, modernleşme adı altında bilinçsizce yok etmeleri şeklinde ortaya çıkar. Kiralık Konak, Sodom ve Gomore, Hüküm Gecesi gibi; *kendi ötekiliklerinin oluşumunda etkin bir rol* üstlenen roman kişileri içinde buldukları yitimin *farkına varamazlar*. (KORKMAZ, 2008: 64) Bu nedenle de herhangi bir değer çatışması yaşamadıkları gibi geleceğe ağmalarını sağlayan değerlerin de onlar için bir önemi yoktur. Farklı görünmek uğruna, ait olmadıkları toplumların kültürüne dâhil olmaya çalışan ve anadillerini küçümseyip, onu yok sayan ötekileşmiş kişiler dilde yozlaşmalara sebep olurken; kimi zaman da sahip oldukları değerlerin önemini kavrayamayan kişilerin aydın tiplerle çatışmaları romanlara konu olur.

KAYNAKÇA

Bachelard, Gaston (1996), *Mekânın Poetikası* (Çev. Aykut Derman), Kesit Yay. İstanbul.

Bachelard, Gaston (1995), *Ateşin Psikanalizi*, (Çev. Aytaç Yiğit), Bağlam Yayınları, İstanbul.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (2009), *Hüküm Gecesi*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (2009), *Kiralık Konak*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (2005), *Yaban*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Korkmaz, Ramazan (2008), *Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri*, Grafiker Yayınları, Ankara

Giriş

Özet

Mâni, halk edebiyatının ana nazım şekillerinden birisidir. Mani tek dörtlükten oluşur. Halk biliminde mâni teriminin anlamı, Yozgat mânilerinin Türk kültürü ve Türk dilindeki yeri ve önemi açısından değerlendirilmek üzere açıklanır. Manilerin bir vecize, atasözü gibi öz söz olduğu vurgulanarak Yozgat mânilerinin şekil özellikleri örneklerle incelenir. Mâniler şairleri genellikle bilinmeyen ancak halk şiirinin incileri olarak kabul edilen küçük şiirlerdir. Maniler köy Türküsü olarak da bilinirler. Makalede, Yozgat mânilerinin büyük çoğunluğu yedi hecelidir. Diğer şekil özellikleri: vezin, kafiye şeması, kafiye çeşitleri, dil ve konu özellikleri yönünden maddeler halinde incelenir.

Anahtar kelimeler: Mani, kafiye, ölçü, vecize, atasözü

Yozgat mânileri konusuna girmeden önce mâni terimi üzerinde açıklayıcı bilgiler vermek daha uygun olur kanısındayım.

Mâni nedir? Sorusuna aşağıdaki cevapları vermek mümkündür.

Türkçe Sözlük'ün 1945 basımında, mâni: "Türkü olarak söylenmek üzere yazılan ve çoğu birinci, ikinci ve dördüncü mısraları kâfiyeli olan halk koşuğu" olarak tanıtır. (Akalin, 1972: XI) Türkçe Sözlük'ün 1992 basımında ise mâni: "Genellikle birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri uyaklı olan, daha çok hecenin yedili ölçüsüyle söylenen halk şiiri." Her köyde mâni söyleyen biri var..." (Anday, 1992: 986) olarak tanımlanmaktadır.

Pertev Naili Boratav, mâni sözünü Arapça "mâ'na"dan gelmiş sayıyor. (Akalin, 1972: XI.)

Mâni, ilk iki mısraı konuya giriş niteliğindedir. Asıl anlatılmak istenen genellikle üç ve dördüncü mısralarda söylenir. Genellikle hece ölçüsüyle söylenirler. Çoğunlukla yedili hece ölçüsüyle kururlar. Bir tek dörtlükten oluştuğu ve bağımsız bir anlam oluşturduğu için en çok kullanılan halk edebiyatı nazım şeklidir.

Bütün bu görüşlerle birlikte, mânilerin bir vecize gibi, bir atasözü gibi özlü sözler yerine sıkça kullanıldığını görüyoruz:

Gündüzü var gecenin
Mevsimi var senenin
Ömür uzarmış derler
Hanımla geçinenin
Gün doğar aya gider
Elinde maya gider
Yaşlıca yâr sevenin
Emeği zaya gider.
Altın küpe tek olur
Götürmesi yük olur
Ergene var ergene

Eli yüzü bek olur

Mutfaklarda tencere

Odalarda pencere

Çalışırsan yaşarsın

Göğsünü gere gere. (Adikti, 1994:65)

Çeşitli bölgelerde on dört mısraya kadar çıkan örnekleri olmakla birlikte, Yozgat mânileri aslında dört mısralık müstakil manzumelerdir.

Bizim dağın başını

Ayıtladım taşını

Yine gönlüm istiyor

Kaynımın kardaşını

Bulguru kaynatırlar

Sohuda yaylatırlar

Benim sevdiğim küçük

Döver de ağlatırlar. (Adikti, 1994: 79)

Denilebilir ki mâniler; daha pek çok benzerleriyle, halk edebiyatının çok kere isimleri bilinmeyen şairleri tarafından söylenmiş küçük şiirleridir. Bunlara halk şiirinin incileri demek daha uygun olur. (Banarlı, 1972: 721)

Bu kısa girişten sonra, asıl konumuz olan Yozgat mânilerine daha yakından bakalım: Yozgat mânilerini genel olarak üç başlık altında incelemek mümkündür. Bunlar:

A) Yozgat Mânilerinin Şekil Özellikleri

1-Yozgat mânilerinin çoğunluğu yedi hecelidir:

Al ipek atlatırım

Mor ipek katlatırım

O Yâr benim olursa

Çok düşman çatlatırım

Al elmanın dördünü

Sev güzelin merdini

Seversen bir güzel sev

Çekme çirkin derdini

Ata binesim geldi

Çayda inesim geldi

Kömür gözlü yârimi

Yine göresim geldi
Armut dalda top durur
Oğlan atı kopturur
Kızın goğnü olursa
Al yanaktan öptürür.

Çok az da olsa,yedi heceden az, veya çok olan mânilere de rastlanmaktadır.

İşte beş heceli bir örnek:

Okulu bitir
Ananı yitir
Taksiyi getir
Al beni götür
Bu da sekizli bir mâni:
Lahana haşlar gelinim
Sarmaya başlar gelinim
Oğlanı sana yedirmem
Bağrına taş bas gelinim
Nâdir örneklerden biri de on bir heceli olanlardır:
Yağmur yağar su birikir göllere
Benim yârim mehil vermiş ellere
Ay başında bayram gelir illere
Gına yakmam yârsız kalan ellere

2- Yozgat mânilerinin çoğunda kâfiye şemas

.....a
.....a
.....b
.....a   şeklindedir.

Sarı kurdela m bensisiz
Sarardım soldum sensiz
Elâ gözlü nazlı yâr
Nasıl duruyon bensisiz

3) En çok kullanılan kafiye çeşitleri ise zengin kâfiye ve rediftir. Önce zengin kâfiyeli bir mâni örneği verelim:

Dama çıhdım dam iki
Yıldız saydım on iki
Ellerin yâri gelmiş
Hani bizim boz dikli
Redifli mânilere de şu örneği gösterebiliriz:

Gara gabak kökeni
Ele batar dikeni
Allah'ım tez gavuştur
Hasiretlik çekeni

4) Cinaslı kâfiye taşıyan mâniler Yozgat yöresinde çok az söylenir. Bu mânilere de şu örneği verebiliriz:

Ali'm der oda senin
Od düşmüş oda senin

Bir kuru cana kaldım
Dilersen o da senin
B) Dil Özellikleri

1)Yozgat mânilerinde nazal (ñ) dediğimiz gezinden çıkarılan sese sıkça rastlanmaktadır.

Çaardım gulsün diye
Gül verdim alsın diye
Üstüne bir yâr sevdim
Çatlasın ölsün diye
Endim bahçiyeye durdum
Bi çif guferçin furdum
Daşpuñarın içinde
Bi gozele furuldum

2- Yozgat ağzında (h) ile (k) arasında kalın bir (h) daha vardır.

Ayşe'ler âşih olur
Zülfü dolaşih olur
Ayşe'yi seven oğlan
Görmeden âşih olur
Karpuz kesdim suyumuş
Gaderimiz buyumuş
Benim sevdiğim oğlan
İlk ahşamdan uyumuş

3- Az da olsa açık (e) dediğimiz normal sesin yanında bir de kapalı (e) vardır ki diğerine göre biraz daha kısa söylenir:

Ceviz gırdım héç ettim
Ana ben bir suç ettim
El oğlunun uğruna
Gül adımı héç ettim

4- Yozgat halkı,ses yolundan çıkarılması güç olan sesleri bâzen hiç söylemeyip düşürmektedir. Bu durum özellikle (r) sesi için geçerlidir:

Cepte ayna duruyo
Sevgin beni vuruyo
Bir zaar anası var
Alma diye ürüyo
İlkindi ohunuyo
Gün çavmış dohunuyo
Köye pusulu gelmiş
İlkin yâr ohunuyo

5- Anadolu ağızlarının birçoğunda olduğu gibi Yozgat ağzında da (k) sesi (g) ye dönüşür:

Keklik gayalı yerde
Öter mayalı yerde
Sediğimiñ gavalı
Galdı dayalı yerde
Dam başında bitirak

Gelin kızlar oturak
Ne oturak ne durak
Satılak da kurtulak

C) Konu Özellikleri

Yozgat mânilerinde dile getirilen konular, halkımızın yaşama biçimini, inançlarını, hayatı algılama tarzını, kültürünü yansıtır, kısacası “Yozgat insanı” mânilerimizde saklıdır denilebilir.

Halkımızı daha iyi anlamak için yine mânilerimize bakacak olursak, şöyle bir sınıflandırma yapmak mümkündür.

1- Beğenilen, Özlemi Duyulan Erkekler:

Fasülye fasıl olur
Yemesi nasıl olur
Verin beni subaya
Bak gönlüm nasıl olur
Köprü altında çiçek
Tirenler geçmeyecek
Beni alacak oğlan
Cuvara içmeyecek

2-Beğenilen, Güzel, Kadınlar:

Arap atına benzer
Kıraç otuna benzer
Şu Yozgat'ın kızları
Gülün katına benzer
Aynam düştü elimden
Karıştı gazellere
Küçükken meylim düştü
Yanı gamzelilere

Taksi gelir yel gibi
Her tarafı gül gibi
Yeñile bir yar sevdim
Taze yağmış kar gibi
Deârmen üstü çiçek
Galıç getirin biçek
Benim sevdiğim gozel
Orta boylu, mor çiçek

3-Sevimsiz,İtici Kadınlar

Bu konudaki mâni sayısı oldukça azdır:

Dam başında yatıyo
Yel yorganı atıyo
Öte var kuru gelin
Kemiklerin batıyo

4- Beğenilmeyen Erkekler:

Gara goyun saçağı
Gında durur bıçağı
Sevdiñ sevdiñ almadıñ
Yiğitlerin alçağı
Bahçede kârsız adam

Ayvasız narsız adam
Kalaysız kaba benzer
Dünyada arsız adam

Öğlenler ohunuyo
Gül güle dohunuyo
Ne gorhah oğlunuz var
Tavıhtan şahınıyo
Çarşıya çitler geldi
Nice yiğitler geldi
Üstü cıcık cebi boş
Kapıya itler geldi

5- Açık Sözlü, Cilveli İnsanlarımız:

Alma komdüm patlıyor
Yâr eşikten atlıyor
Yâr eşikten gelirken
Ayvaları hopluyor
Geliyor yele yele
Vermiş gelir el ele
Oğlan seni kandırır
Döşümdeki çift lüle

Gaşıyın garasına
Gurbanım arasına
Ne zaman alacaksın
Al yorgan arasına
Gara tavıh ganadı
Bura bize yaradı
Mahmıt dişin söküsün
Yanahlarım ganadı

6- Ayrılık Acısı Çeken İnsanlarımız:

Armudu dalda koyan
Gözümü yolda koyan
Ölmesin de sürünsün
Seni gurbette koyan
Ay doğdu öze düştü
Çifte ben yüze düştü
Koca köyün içinde
Ayrılık bize düştü

Bugün hava çoh ılıh
Goremedim garşılıh
Âşık için ölümdeñ
Daha guçmuş ayrılıh
Botin bağıñ çözilmiş
Bağla sevdiğim bağla
Gittin gurbet ellere
Ağla sevdiğim ağla

7- Kiskanen, Nazlanan İnsanlarımız:

Arıstakda yabalar
Seni soksun babalar
Sevdim ise ben sevdim

Zöhre niye çabalar
Sarı çiçek yolarım
Parmağıma dolarım
Yâr üstüme evlense
Saçlarını yolarım

Ayakkabımın üstü
Nazlı yâr bana küstü
Küserse uğurlar olsun
Dolanır akşam üstü
Ay doğar ayazlanır
Gün doğar beyazlanır
Gelin olacak kızlar
Hem gider hem nazlanır

8- Aşkî Yüreğinde Taşıyan, Sevdalı Yozgat'lılar:

Altın yüksük yapturdım
Yozgat ustalarına
Doktor ilaç vermiyor
Sevda hastalarına
Ağ üzümün salhımı
Yârim sizde sahlı mı
Verin benim yârimi
Yitiriyom ahlımı

İslâm'î unsurların, Yozgat mânilerinde sık sık yer aldığını görüyoruz. Araştırmalarımızda görüyoruz ki, "Allah" kelâmı özel isim olarak "Yozgat" ismiyle birlikte en çok kullanılan kelimedir. Bundan başka İslâmiyet'le ilgili olan oruç, namaz, gibi kelimelerin mânilerde çokça yer alması Yozgat halkının dinî inançlarıyla ne kadar sıkı bir bağ içinde olduğunu göstermesi bakımından dikkate değer bir noktadır. Birkaç örnek verelim:

Arısdakta kutuyum
Gilaboru yutuyum
Ben Ali'ye varırsam
On ay oruç tutuyum
Ay doğar dolanmaz mı
Bana yâr bulunmaz mı
Yâr yolunda ölürsem
Namazım kılınmaz mı

İnnem çayıra sızdı
Ne yaman yüzün azdı
İlâyığım dealdin
Mevlâ'm alnıma yazdı
Bahçeli barlı gönül
Ayvalı narlı gönül
Cennet köşküne beñzer
Dünyada yârlı gönül

9- İş Hayatını Anlatan Mânilerimiz

Yapısı gereği mâniler bir konuyu uzun uzun anlatmaya uygun şiirler değildir. Bu sebeple az sözden

çok anlam çıkarmamız gerekir. Bununla birlikte "buğday ekmek", "bulgur kaynatmak", "pancar teklemek", "halı dokumak" gibi Yozgat halkının meşguliyetlerini az da olsa mânilerde bulmak mümkündür. Birkaç örnek verelim:

Bayırı sökemedim
Buğdayı ekemedim
Güzeli sevdim ama
Nazını çekemedim

Bulguru kaynatırlar
Sohuda yaylatırlar
Benim sevdiğim küçük
Döver de ağlatırlar

Bu pancar teklenir mi
Dibinde beklenir mi
Ayıp ettin sevdiğim
Dört sene beklenir mi

Halı dohurum halı
Gülü de harman dalı
Altı aydır dohurum
Bitmiyo gavır malı

İstemek de sosyal bir gerçeğimiz olarak gör-
memiz gerekir kanısındaım, işte;

10- Gelin – Kaynana Mânileri

Gaynanam gazan kapağı
Görümüm gapı köpeği
Gınamañ hiç gomşular
Oğulları şeker topağı
Gaynanayı netmeli
Gaynar gazana atmalı
Yandım gelin dedikçe
Altına odun atmalı

Pahır tabahta fişne
Gelin dillere düşme
İşşiklerde ürüme
Gir de evinde kişne
Ne diyoñ emir gelin
Toplusu demir gelin
Oğlanı ben doğurdum
Çatla da geber gelin

Guşenede aş bişer
Gaynanaya iş düşer
İşi duyan gaynana
Yataklara dar düşer
Ha fişekler fişekler
Evde kaldı uşaklar
Gaynanamdan gıymetli
Ahırdaki eşşekler

İl, ilçe veya köy isimleri söylenerek yapılan;

11-Övgü – Yergi Mânileri

Yozgat'ta bereliyim

Sormayın nereliyim

Sorhun'nu yâr seveli

Yürekten yâreliyim

Yozgad'ın küheylanı

Dolan da gel meydanı

Yozgat'lılar sevmezler

Yalanınan dolanı

Şu dere de keklik çoh

Kumu yemiş karnı toh

Boğazlıyan kızları

Kendi gozel ahlı yoh

Davarı eğleyemez

Çobanı söyleyemez

Şu yozgat'ın kızları

Bir çayı demleyemez

Bağa girdim karpuz

Sözüm değdi arsıza

Ömerli'nin kızları

Birer dilim karpuz

Çandır özü çağlıyo

Yüreğimi dağlıyo

Tez gel kurban olduğum

Yârîñ burda ağlıyo

Yozgat yöresi halkının dış görünümü, kullandığı eşya, âlet-edevat, makine-teçhizat gibi malzemeler de mânilerimize yansımıştır. İnsanlarımızı daha iyi tanımak, anlamak adına birkaç örnek verelim.

12- Yemenili Mâniler

Yemenim aldan iyi

Buldun mu benden iyi

Ben birini buldum ki

Kölesi senden iyi

Yemenim iki çeşit

İkimiz de bir yaşıt

Gel pecenin dibine

Ben söyleyim sen işit

Yemenimin ağları

Kar bürümüş dağları

Şu zaman koç mu gider

Kaba kuşluk çağları

Yemenimin incesi

Yâr gonül âlencesi

Bi ahşam gel bi zabah

Bi de bayram gecesi

Yemenim dürülmüyo

Yâr bana görünmüyo

Evler cehennem olmuş

İçine girilmiyo

Yemenimin uçları

Çıkamam yokuşları

Yârime selam söyleñ

Yedi dağın kuşları

13-Mendilli Mâniler

Mendili şala beñzer

Çiçekli dala beñzer

Benim sevdiğim gozel

Şıfalı bala beñzer

Mendilim benek benek

Sevdiğim huri melek

Gışı yârnen geçirdik

Yazın ayırdı felek

Mendil aldım on beşe

Yudum serdim güneşe

Seninki top kadife

Benimki mor menevşe

Mendilimi yel attı

Dar sokağa ilettiler

Ben de bir şey bilmezdim

Câhil oğlan bellettiler

14-Motorlu Mâniler

Motur geliyo motur

Çıh da dalına otur

Hayırlı motur ossuñ

Beni yârime götür

Motur geliyo motur

Moturun bacası yoh

Gelmiş beni istiyo

Pontuluñ paçası yoh

Motur geliyo motur

Âletleri yağlanır

Esgelleriñ garısı

Mektubunan âlenir

Motur geliyo motur

Harmana âlenecek

Bu yıl zahra çoh çıhdı

Galıhlar evlenecek

Türkülü Mânilerimiz

Bedri Rahmi Eyuboğlu, "Türküler Dolusu" adlı

şiiri de;

Şâirim,

Zifiri karanlıkta gelse şiirin hası

Ayak seslerinden tanırım.

Ne zaman bir köy türküsü duysam,

Şâirliğimden utanırım. diyor.

Mânilerimiz için birer “köy türküsü” dense yeridir, kanısındayım.

Başka yörelerde olduğu gibi Yozgat yöresi mânilerinin de önemli bir kısmı türkü formunda bestelenmiş olarak halkımızın ağızında nice yıllardan beri büyük bir zevkle söylenmektedir.

Kaşın çağmelenmiş kirpik üstüne
Havada buludun ağdığı gibi
Çiğ düşmüş de gül sîneler ıslanmış
Yağmurun güllere yağdığı gibi .(Adikti, 1994: 79)

Süpürgesi yoncadan
Gâyet beli inceden
Ben seni gısganırım
Yerdeki karıncadan

Sevdiği kadının güzelliklerini uygun benzetmelerle anlatmak ancak bu kadar olur diye düşündüğümüz bu mânilerdenden başka ayrılık acısını yüreğimizde hissettiren türkülerimiz:

Sabahınan esen seher yeli mi
Benim gönlüm divane mi deli mi
Durup durup yâr göğsünü geçirir
Yoksa bu gün ayrılığın günü mü (Adikti, 1994: 37)
Yozgat seni delik delik delerim
Kalbur alır toprağını elerim
Eğer yârim sen buradan gidersen
Koyun olur ardın sıra melerim (Adikti, 1994: 54)

Yüce dağ başında bir top kar idim
Güneş vurdu ılgıt ılgıt eridim
Evvel yârim sevgilisi ben idim
Şimdi uzaklardan bakan ben oldum (Adikti, 1994: 56)

Ham meyveyı kopardılar dalından
Beni ayırdılar nazlı yârimden
Demedim mi nazlı yârim ben sana
Çok muhabbet tez ayrılık getirir
Yozgat'ı sel almış soğluğu duman
Sıtkınan seviyom billâhi inan
Ölüp de mezere girdiğim zaman
Ben susuyum kemiklerim söylesin (Adikti, 1994: 61)

Kaşlarım miller miyim
Ayrılıh diler miyim
Ayrılmışım o yârden
Sıtgınan guler miyim
Sevdayı Tarif Eden Türkülerimiz:

Çorap milinen olur
Sevda sırınan olur
Gözdür âleme bakar
Gönül birinen olur (Adikti, 1994: 85)
Başındaki tülbendi
Ben dokudum dokudum
Sevdanın mektebinde
Yedi sene okudum

Yozgat yöresi mâni ve türkü yönünden çok zengin olmakla birlikte bu konularda yapılan araştırma sayısı özellikle yayınlanan eserler bakımından oldukça azdır.

Mâni araştırmalarımızda gördük ki, mâni anası dediğimiz kadınlar artık yoğunluklu olarak köylerde yaşamıyorlar. Maalesef köylerimiz gittikçe küçülmeye başlamış, çeşitli sebeplerle yapılan göçler yüzünden köylerden ilçelere, şehirlere doğru dağılmışlardır. Çok defa adını duyup köyünde aradığımız kişiyi başka ilçede veya ilde bulduğumuz olmuştur.

Halk bilimi araştırmacısı Dr. Ahmet Öcal bu konuda şöyle diyor: Mânici kadınlar özellikle düğün eğlencelerinin başta gelen kişilerindedir. Bunlar aynı zamanda ağıtlar da söylüyorlar. Ölü başında ağlayan hemen her kadın ağıt içerisinde ölü ile ilgili bir mâni söyleyip geçiyor. Ancak söylediği dörtlüğün bir mâni olduğunu bilmiyor. Ne yaptığı sorulduğunda; olayın canını sıktığını ya da hoşuna gittiğini belirterek bir türkü yaktığını söylüyor. Mesela 1991 mahallî idareler seçimlerinde köy muhtarlığına adaylığını koyan ancak kazanamayan bir şahsın ardından rakip tarafın kadınından biri şu mâniyi söylüyor:

Tiren gelir öterek
Kömürünü dökerek
İrafet oy topluyor
Pöçüğünü çekerek

Bu tür mânilerin tekrarı istendiğinde yeniden söylenmesi zor oluyor, ancak başka bir mâni daha söylenebiliyor.(Öcal, 1993: 7).

SONUÇ

Görüldüğü gibi mânilerimiz; halk hafızasında yıllarca yoğurularak oluşturulmuş ve dilden dile dolaşırken parlatılmış mükemmel bir kültür hazinesidir. Yozgat folkloru araştırmaları açısından mutlaka üzerinde daha fazla çalışılmaya muhtaç

bir konudur. Halkımızın kendine has tok sesi, sıcaklığı, samimiyeti, yeri geldiğinde sözünü esirgmeden dobra dobra konuşması, saklı kalmış birçok değerini tespit etmek, O'nu daha iyi anlamak, gelecek nesillerimize artık kaybolmaya yüz tutmuş bu incilerimizi aktarmak, hem borcumuz, hem görevimiz olmalıdır.

KAYNAK KİŞİLER

1- Sultan AYTEN: 75 Yaşında, okuması- yazması yok. Çandır Köyü - AYDINCIK, 2-Feride ALAN: 40 Yaşında, ilkokul mezunu. Kabacıoğlu Köyü – ŞEFAATLİ, 3-Mehmet YILDIRIM: İlkokul mezunu. Recepli Köyü – YOZGAT, 4- Ahmet ERBAŞ: 30 Yaşında, çiftçilik yapıyor. Belekcihan Köyü – AKDAĞMADENİ, 5 – Emin YOKLIYAN: 87 Yaşında, memur emeklisi. Kuzayca Kasabası - ŞEFAATLİ, 6- Döndü TÜRKER: 60 Yaşında okur- yazar değil. Musabeyli Köyü- YOZGAT, 7- Hanım YAŞAR: İlkokul mezunu. YOZGAT, 8- Hanım YURT: 75 Yaşında, okur – yazar değil. SARIKAYA, 9- Keziban ERDOĞAN: 43 Yaşında, ilkokul mezunu. SARIKAYA, 10- Ahmet YILDIZ: 40 Yaşında, çiftçilik yapıyor. Recepli Köyü – YOZGAT, 11- Nurdagül GENÇ: 30 Yaşında, ilkokul mezunu. Kazankaya Kasabası – YOZGA, 12- Abdullah SUNGUR: 85 Yaşında, okur- yazar değil. Mutafoğlu Mahallesi – YOZGAT. 13- Emine AVCI: Lök Köyü – YOZGAT. 14- Hafize ÜNAL: 45 Yaşında. Divanlı Köyü – YOZGAT, 15- Muharrem ASLAN: 43 Yaşında, ziraat teknisyeni. Aşağı Sarıkaya Köyü – BOĞAZLIYAN, 16- Gülhanım DOĞAN: 40 Yaşında, okur- yazar değil. İşleyen Köyü – YOZGAT, 17- Şükran CİVELEK: 50 Yaşında, ev hanımı. YOZGAT, 18- Hüsamettin BİLGİN: 53 Yaşında, çiftçi. Buzağıcıoğlu Köyü – YOZGAT, 19- Abdullah TAŞDEMİR: 94 Yaşında, okur- yazar değil. Bazağıcıoğlu Köyü – YOZGAT, 20- Fadime MENCİK: 80 Yaşında, okur- yazar değil. Recepli Köyü – YOZGAT, 21- Elmas ÖZER: 45 Yaşında, ilkokul mezunu. Türkmenaraplı Kasabası – YOZGAT, 22- Kemal ÇELİK: 18 Yaşında, ilkokul mezunu, çoban. Türkmenaraplı Kasabası – YOZGAT, 23- Ertuğrul KAPUSUZUOĞLU: 54 Yaşında fakülte mezunu. Battal Köyü - YOZGAT, 24- Ümmügülüm GENÇEL: 63 Yaşında, okuma- yazması yok. Kızıltepe Köyü – YOZGA,

25- Ozan Sabri TURAN: Çalatl Köyü- YOZGAT

26- Sait YÜKSEL: 44 Yaşında, Yavuz Sultan Selim İlkokulunda müstahdem. YOZGAT, 27- Levent DUYGU: 68 Yaşında, çiftçi. Osmanpaşa Kasabası – YOZGAT, 28- Fatma TÜRKAN: 75 Yaşında, okur- yazar değil. Yukarı Sarıkaya Kasabası – YOZGAT, 29- Nâdiye ÖZTÜRK: 65 Yaşında, ev hanımı. Aşağı Sarıkaya Köyü – BOĞAZLIYAN, 30- Sevim GENÇ: 25 Yaşında, ev

hanımı, bildiği mânileri komşularından öğrenmiş, ilkokul mezunu. Kazankaya Kasabası – ÇEKEREK, 31- Abdülkadir ÖNCÜL: 60 Yaşında, çiftçi. Cihanşarlı Köyü – SORGUN, 32- Ayşe ÜRKÜT: 77 Yaşında, okur- yazar değil. Kuşçu Köyü – YOZGAT, 33- Sabire AKDEMİR: 70 Yaşında, okur- yazar değil, Recepli Köyü – YOZGAT, 34- Fatma MAMUK: İlisu- Sarıkaya Köyünden gelme – YOZGAT, 35- Fatma KARABULUT: Beyvelioğlu Köyü – YOZGAT, 36- Zeynep KARAKOÇ: 50 Yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Ankara'da oturuyor. Yenipazar Kasabası – YOZGAT, 37- İbrahim FAKILI: Gelingüllü Kasabası – YOZGAT, 38- Fikriye ÇELİK: 69 Yaşında, ev hanımı, okur- yazar değil. Babalı Köyü – YOZGAT, 39- Aslan AÇIK: İlkokul mezunu, 41 yaşında, fırıncılık yapıyor. YOZGAT.,

40-Fermude KILIÇ: Ev hanımı, 45 yaşında, okur- yazar değil. Aşağı Karakaya Köyü – SORGUN

SÖZLÜK

Âlenecek: Duracak

Âlence: Eğlenmek, avunmak

Arısdak: Tavan arası

Bek: Sağlam, sıkı

Çit: Bez, pamuklu basma kumaş

Galıç: Ot, ekin gibi bitkileri biçmek için kullanılan, orağa benzer, ucu kıvrık kesici âlet

Galih: Evde kalmış, evlenememiş kişi

Gilaboru: Orta Anadolu'nun sulak yerlerinde yetiştirilen, küçük, kırmızı renkli, ekşi meyveli bir ağaç türü

Guşene: Küçük tencere

Sohu: Gölgelek, serin yer

Yumak: Yıkamak

Zahra: Zâhire, buğdaygillerin genel adı

KAYNAKÇA

Akalın, L. Sâmi, (1972), Türk Mânileri. C.1, İstanbul. Türk Dil Kurumu Yayınları, (1992) Türkçe Sözlük, S.986, İstanbul.

Akalın, L. Sâmi, 1972), Türk Mânileri. C.I, S.XI İstanbul.

Adikti, Vasfi, (1994), Yozgat Mânileri Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma, S.65, Yozgat.

Banarlı, N. Sâmi. (1971) Resimli Türk Edebiyatı Tarihi. MEB. C.2 , S.721 İstanbul.

Kapusuzoğlu, Ertuğrul, (2000), Yozgat Albümü, Yozgat Belediyesi Yayını, S.16, Yozgat.

Kapusuzoğlu, (1995) Ertuğrul, Kültür Takvimi, 9 Şubat, Yozgat.

Öcal Ahmet, (1993), Boğazlıyanda Mâni Geleneği ve Boğazlıyan İle Yöresi Mânileri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Hayrettin Bey Almanya'ya yakınlarının teşvikiyle gelmiş üç ay geçmesine rağmen buraya alışamamış, kendini bu ülkede bir türlü rahat hissedememişti. İşlerini yoluna koyup bir an önce ülkesine, özlediği ana topraklarına, baba ocağına geri dönmek isteği ile kavrulup duruyordu. Almanya'ya, bu gurbet diyarına geleli tamı tamına üç ay olmuştu. Bu üç ay bazıları için çok kısa olabilirdi, ama Hayrettin Bey için bu süre, içinde bulunduğu şartlar yüzünden çok uzundu. Eşini ve çocuklarını, annesinin yanına yerleştirmiş, Almanya'da işler yoluna girince onları da buraya aldırılmayı planlamıştı.

İşler yavaş yavaş yoluna giriyor ve özlediği ailesini yanına almak için şartlar olgunlaşıyordu. Bir taraftan da canı sıkılıyor, bu ülkeye alışmasının zor olacağını düşünüyordu.

O gün akşama doğru telefon acı acı çaldı. Nedense telefon midesini ekşitir gibi çalmıştı. Açmaktan hoşnut olmayan bir tavırla ahizeyi kaldırdı. Anavatandan eşi arıyordu.

Babaannesinin çok hasta olduğunu, son nefesini vermeden onu görmesinin ve helalleşmesinin iyi olacağını söylemişti. Eşi Hayrettin Bey'in babaannesini çok sevdiğini, onun hayatında babaannesinin önemli bir yeri olduğunu bilirdi. Evet, Hayrettin Bey için babaanesi nedense annesi ve babası kadar değerliydi onun için.

***

Şimdi, uçaktaydı ve sevemediği, alışamadığı gurbet topraklardan, ana yurduna, baba ocağına doğru gitmek üzere uçağa binmişti. Bu ani dönüş kendi isteğinden çok, bir zorunluktuktu.

Uçak yolculuğu rahattı, rahat olmasına ama Hayrettin Beyin zihni bir türlü rahatlayamıyordu. Hep Babaanesiyle meşguldü, zihni. Babaannesinin, annesi 93 Harbi olarak bilinen Osmanlı-Rus savaşları sonrası Kafkaslardan 93 muhacirleri olarak önce Erzurum'a oradan Kayseri'ye göç etmişlerdi. Babaanesi, annesinin çok acılar çektiğini anlatırdı. Hayrettin Bey'in babaannesinin annesinin yetiştirdiği çocuklarının çoğunu genç yaşında Kafkas savaşlarında, göç sırasında ve hastalık ne-

deniyle göç ederken yolda kaybetmişti. Hayrettin Bey bu nedenle soyundan gelen bu kahramanları tanımamıştı bile. Babaanesi bir ağabeyini cephe-de diğerinin de esir düştükten sonra Sibiryaya soğuklarında zor şartlar altında kaybettiklerini, göç sırasında da kendisinden on yaş büyük ablasını yolda geçirdiği bir kazadan öldüğünü anlatırdı.

"Kardeş acısı zor" derdi. "Anamın acısı daha da zor." diyerek eklerdi. Simsiyah saçlarının nasıl kısa zamanda ağardığını hayretle izlediğini, anasının için için ağlayarak nasıl her gün evlat ateşiyle dağlandığını anlatırdı. "Kardeş acısı zor, ama evlat acısı bir o kadar daha da ağır." derdi.

Çocukken Babaannesinin onu kendi annesinden daha çok merak ettiğinden şikâyet ettiğini hatırlıyordu. Uzun süreli bir yerde kalmasına dayanamazdı, hep kendisini ve diğer kardeşlerini, özellikle babasını yanında görmek isterdi. Bu yüzden Almanya'ya gitmesine de içten razı gelmemişti. "Gitme sevgili torunum, ne işin var oralarda." diyerek, sızlanmıştı kendi kendine. Babaanesi onu yolcu ettiğinde bakışlarını babaannesinin gözlerinden nasıl kaçırıldığını hatırladı. Öyle acı bir ifadeyle bakıyordu ki, o gözlere baksa, asla Almanya'ya gidemeyeceğini biliyordu. Bu yüzden babaannesinin gözlerine bakmadan elini öpmüş, "Allahaismarladık babaanne!" diyebilmişti.

Babaanesi boynuna sarılıp onu uzun uzun öpmüş, ancak diğer kardeşleri onu çekiştirerek ayırmak zorunda kalmışlardı. Sanki bir daha göremeyecekmiş gibi koklamış, kokusunu içine depo etmek isteyerek çekmişti. Bu iç çekişte derin bir acı vardı.

Babaannesinin her namazdan sonra, "Yarabbi bana evlat acısı gösterme, beni al, hemi de parça bölük al." diye, dua ettiğini hatırladı. O günde arkasından aynı duayı mırıldandığını duymuştu, "Evlat acısıyla yakma beni, yakacaksan, parça bölük et, öylece al beni!" diyordu, yalvarırcasına.

Uçağın koltuğunun rahatlığından mı içi geçti, elinde olmadan esnedi, gerindi ama olmadı. Uykuya esir düştü. Derin bir uykuya dalması uzun

sürmedi. Az sonra rüya devresine geçmişti bile... Rüyasında babaannesi bahçeli evlerinin damında ona gülümseyerek el sallıyor, her sabah bıkmadan usanmadan ağıtını yakıyordu, en içli sesiyle. Hayrettin Bey alışkın olduğu biricik anacığının yumuşak, içli ve yanık ritmiyle mest oluyor, oturduğu koltukta derin bir uykuya dalıyordu. O daldıkça gerçek bir hayat senaryosunun, gerçek bir dekorunda adeta geçmişi yaşıyormuşçasına yüzüne yansıyan ifadeden mutlu olduğu anlaşılıyordu. Babaannesi içli ve yanık sesiyle, ağıtını türkü formunda yorumluyordu:

“Taşınmaz dertle yıkma beni
Evlat acısıyla yakma beni
Anam gibi sınyacaksan,
Yanına parça bölük al beni!
Yanına parça bölük al beni!
Anamın derdine ortak sal beni!
Anam yalın ayak eskitti yolları
Karda üşüttü, güneşte yandı kolları
Yakma evlat acısıyla ben gibi kulları
Yanına parça bölük al beni!
Yanına parça bölük al beni!
Anamın derdine ortak sal beni!
Anamdı için için ağlardı
Kederleri içinde çağlardı
Acısı beni ateş ile dağlardı
Yanına parça bölük al beni!
Yanına parça bölük al beni!
Anamın derdine ortak sal beni!
Dertten alıp derde salsan beni
Bu dünyadan derip alsan beni
Yerden yere vurup çalsan beni
Yanına parça bölük al beni!
Yanına parça bölük al beni!
Anamın derdine ortak sal beni!
Yüksektir bizim Kafkas elleri
Göç yıkar, kırar geçer belleri
Hemi de hasret kokar yelleri
Yanına parça bölük al beni!
Yanına parça bölük al beni!
Anamın derdine ortak sal beni!
Anam Kayseri’ye göç edip gitti
Acıyı boynuma borç edip gitti
Benin yüreğimi felç edip gitti

Yanına parça bölük al beni!
Yanına parça bölük al beni!
Anamın derdine ortak sal beni!
Eri erir peygamber ocağında
Anam beni taşır kucağında
Dikkat kesilir elleri nacağında
Yanına parça bölük al beni!
Yanına parça bölük al beni!
Anamın derdine ortak sal beni!
Ağamlar için ölüm olur canan
Kutsal vatan için akıtırılar kan
Anam için vatan, er olur can
Yanına parça bölük al beni!
Yanına parça bölük al beni!
Anamın derdine ortak sal beni!
Rızaen Lillah için alınan ödül
Ağamın göğsünde açar bir gül
Tuba dalında olur bir şeyda bülbül
Yanına parça bölük al beni!
Yanına parça bölük al beni!
Anamın derdine ortak sal beni!”

O kadar ritmik ve yakından geliyordu ki ses, sanki evlerinin damında babaannesiyile beraberdi. Babaannesi ağıt yakıyor, gözlerinden yaş gelerek ona el sallıyordu. Sonra bir bulut huzmesi onu alıp yukarılara, gökyüzüne doğru kaldırdı. Babaanneciğim bulutların üzerinde yükseliyordu. Bulutlar birden infilak eder gibi parça parça olup kayboldu. Babaannesini göremiyordu, artık.

Şimdi mutsuz bir ifade yüzüne çökmüş, aynı Almanya’da odasındaki telefonun sesi çaldığında hissettiği gibi midesi garip bir şekilde yanmaya başlamış, göğsüne doğru ateşli dağlanma hissiyle yayılan dalgadan ürpermişti. Adlandıramadığı bir huzursuzluk önce damarlarına sonra da kalbine doğru yayılıyordu. Az sonra pilotun anonsuyla yayılan sestem irkildi. Gözlerini açtı. Ağzında tuhaf, adını koyamadığı bir acının tadını vardı, yüzünü buruşturdu. Tedirginlik ve huzursuzluk alevi tüm bedenini sarmaya başlamış, içindeki sıkıntı artmış, acaba dedi kendi kendine “Babaannem öldü mü?” sorusunu ifade bile etmekten çekinerek, “Allah’ım, Allah’ım hayırdır inşallah! Allah’ım, ya Rabbim babaannemi bizden alma, sen ona uzun ömür ver!” duası döküldü dilinden. Emniyet kemerlerini tak-

maları gerektiğini hatırlatan duyuruyla, otomatik bir refleksle doğruldu ve emniyet kemerini taktı.

Başarılı bir şekilde havaalanına indiği için uçağın kaptanı büyük bir coşkuyla alkışlandı. Uçaktaki hosteslerin güler yüzlü ifadeleri, içten davranışları ve iyi niyetle uğurlamaları bile neşesini yerine getirememiş, vatan topraklarını ayak basmanın huzuruyla nedense rahatlayamamıştı. Bir huzursuzluk girdabının içinde çırpınan bedeniyle uçaktan indi. Yolcu bekleme salonuna doğru yürüdü. Biraz sonra, eşi ve çocuklarını ona el sallarken gördü. Zoraki bir gülümsemeyle kolunu kaldırdı ve el salladı.

Türkçe okuma ve konuşmanın açıklığından mı bilinmez, sağ tarafta duran büfeciye doğru yürüdü ve bir gazete istedi. Parasını ödeyip gazeteyi aldı. Bir an önce kendi ana diliyle yazılan bu gazeteyi Kur'an okuma coşkusuyla dopdolu olan bir hafız gibi okuyup beyninin ta içlerine alıp kendi ana dilinin cümleleriyle kafasındaki tedirginlik ve huzursuzluğun dağılacağını umuyordu. Eşine baktı, sonra bir bir çocuklarına, elindeki gazetenin ilk sayfasını açtı. Sayfanın büyük puntolarla yazılmış ana haberi "Bir Tüp Faciasıyla Gelen Korkunç Ölüm" diyordu. Sonra başlığın hemen altındaki resme odaklandı, gözlerine inanamadı. "Olamaz!" dedi. Tekrar resme baktı, "Bu babaannemin resmi!" diye bağırdı. Olayı bir resmin şokuyla anlamanın acısıyla dizlerinin bağı çözüldü, dizlerinin üzerinde öylece çöküp kaldı. Babaannesi komşularına misafir olduğu bir sırada yanında patlayan bir tüple parçalanarak ölmüştü. Elindeki gazete bu olayı baş haber olarak sunuyordu, acı acı.

Eşi ve çocukları şimdi yanına koşturdu, koltuk altından tutarak onu kaldırmaya çalışıyorlardı. "Babaanneciğim, keşke başka dua etseydin, Allah'ımdan başka şeyler dileyseydin!" diyerek, mırıldandı. "Sen istediğin gibi Hakk'a yürümüşsün, cennet mekânın olsun, cennet mekânın olsun!" diyerek gözyaşlarının akmasına hâkim olamıyordu. "Ya ben ve babam senin acıyla nasıl yaşarız?" diyebilirdi. Kendinden geçti ve havaalanının ortasında boylu boyunca uzandı. Bayılmıştı. Babaannesi bulutlar üstünden ona el sallıyor ve mutlu bir şekilde gülümsüyordu.

HAYAT İÇİN YARATMIŞ

Duygu etkiler seni derinden
Sevgi duygusu gelir yerinden
Hayata can katarsın terinden
Yaradan seni hayat için yaratmış

Sen ey varlığı var eden kadın
Canından can veren anadır adın
Devam ettirmektir hayatı muradın
Yaradan seni hayat için yaratmış

Varlığımın sebebi, nefesimde bensin
Rahminde tanışım, gül kokulu tensin
Geçmişim de, geleceğim de sensin
Yaradan seni hayat için yaratmış

Doğumumda anam, yaşamımda yuvam
Kederime, derdime, tasama devâm
Vatanım, cânım, en büyük davam
Yaradan seni hayat için yaratmış

Dua okursun, sabahlara değin
Nakış nakış sevgi dokur, yüreğin
Tadı baldır, dilimde yaptığın böreğin
Yaradan seni hayat için yaratmış

Sevginin en yücesi, hanımefendisi
Gözün ağlayışı, yüzün de gülüşü
Hayatın olmazlarını olduran dua perisi,
Yaradan seni hayat için yaratmış

Meleşisin, acıya yüklü zamanlarımın
İmkânsızlıklarımın, açmazlarımın
Şans açıcı şamanı, kamısın olmazlarımın
Yaradan seni hayat için yaratmış

Vahşi acılığın ormanındaki korkularım
Başımı göğsüne dayar, terine bularım
İsterim senin elinde olsun hayat yularım
Yaradan seni hayat için yaratmış

Gülşen BİLGEHAN

EY TÜRK, DÜŞÜN! “TÜRK BUDUN, ÖKÜN!” (BİLGE KAĞAN)

Yılmaz KARAHAN

Tarih bilimi, insanlara doğru sonuçlara varmaları için yön veren bir düşünce tarzıdır. Geçmişini bilmeyen, kendisini tanımayan bir toplum, tıpkı hafızasını kaybetmiş bir insan, ırmağın akıntısına kapılmış bir dal parçası gibidir.

Tarih bilimi, insanlara milletlerin geçmişteki yaşantılarını ve diğer devletlerle olan ilişkilerini öğretir. Geçmiş uygarlıkları tanıtır. İnsana, geçmişini değerlendirme ve geleceğini daha iyi biçimlendirme konusunda yardımcı olur. Geçmişini iyi bilen toplum, geleceğini daha sağlıklı bir şekilde biçimlendirebilir. Tarih, insanlığın belleğidir. Ortak duygular yaratır ve geçmiş ile gelecek arasında bağ kurar.(M.S. Kütükoğlu)

Tarih uydurmalar ve yakıştırmalar üzerine inşa edilemez. Tarihi gelişmelerin kayda girmesi sağlam kaynaklarla mümkündür. Bundan dolayı tarih bilimi diğer bilim dalları ile birlikte gelişir. Felsefe, sosyoloji, arkeoloji, antropoloji, etnografi, filoloji, coğrafya, epigrafi, kronoloji bunlardan bazılarıdır. Bu bilim dallarının yardımı olmadan tarih yazılamaz.

Atatürk Türk Milletinin tarihini bilimsel araştırmalar üzerinden öğrenilmesi için 1931 yılında Türk Tarih Kurumu'nu, Türk Dili'nin gelişmesi ve korunması içinde 1932 yılında Türk Dil Kurumu'nu kurdu muştur.

Bu kurumların görevleri her şeyden önce; Osmanlı döneminde “Etrâk-ı bî idrâk = İdraksiz Türkler” olarak aşağılanan Türk insanına, dilini ve kimliğini öğretmek olmuştur. Millî eğitimde ders programları bu hedefler üzerine kurulmuştur...

Tarih bilimi; Türkleri, insanlığa uygarlığı taşıyan bir millet olarak tanıtmaktadır. Kısacası tarih Türklerle başlamıştır. Hiçbir milletin tarihi, Türklerin tarihi kadar zengin değildir. Bazı milletler hayali kahramanlar yaratarak, hayali olaylar ve hayali zaferler yazarak kendi milletine millî heyecan vermeye çalışabilir... Ancak Türklerin buna ihtiyacı yoktur. Türk Tarihinin her dönemi kahramanlıklarla, zaferlerle, ibretlerle ve uygarlığa hizmet ile doludur.

1980 yılından önce görmediğim, duymadığım, okumadığım bir dua son zamanlarda yoğun bir şekilde yazılı ve sesli görsel olarak dolaşmaktadır. Nedir bu dua? “Oğuz Kağan'ın Türklük Duası”

Bu duanın kaynağını araştırdık;

Dr. Rıza Nur'un Mısır'da çıkardığı Türk Bilik Mecmuası'nda Oğuzname (yayınlanmamış destan denemesi – 1928) adlı eserinde “Türklük Duası” başlığı

ile geçmektedir...

Dua; İnsanın iman ettiği Yaratıcısına ilmince, gönlünce, dilince teslimiyet içerisinde samimi bir tarzda yaptığı yakarıştır. Rıza Nur'da bir Türkçü olarak bu şekilde bir dua yazmış. Bu durumun eleştirilecek herhangi bir yönü yoktur. Ancak bu duanın başına, Türkler'in atası kabul edilen “Oğuz Kağan'ı” eklemek büyük bir yanlış ve istismardır!

Buna neden ihtiyaç duyuldu ki?

Eğer bu dua Oğuz Kağan tarafından yapılmışsa, hangi kaynaktan elde edildi?

Milattan sonra 730 lu yıllarda dikilen Göktürk Yazıtları (Bilge Kağan, Tonyukuk, Kültigin) 19. yüzyılın sonlarına doğru Danimarkalı dil bilimci Thomsen ve Rus Türkolog Radlof tarafından okunmuştur. Ancak Türk bilim adamları, bu yazıtları tekrar değerlendirmektedirler. Bilge Kağan'dan bin yıl önce yaşadığını bildiğimiz, Oğuz Kağan'ın bu dua ile ilgili bir yazıtı mı bulundu?

Bu dua, “Dr. Rıza Nur” adı ile yayınlansa ne olurdu? Türk Milliyetçileri nezdinde çok muteber olmazdı. Çünkü Rıza Nur'un Atatürk'e karşı olan düşmanlığını ve Rıza Nur'un sapık fikirlerini Türk Halkı bilmektedir. Acaba, bu duanın kullanılması için mi, Oğuz Kağan'ın ismi kullanılmıştır?

Sorgulamanın en kötü yanı ise şudur:

Atamız Oğuz Kağan'ın, 6 oğlu 24 torunu vardır. Her torunun da bir boyu vardır. Bu da, 24 Oğuz Boyu'nun oluşumudur. Bu duanın asılsızlığından dolayı, Oğuz Boyları hakkında şüphe mi yaratılmak istenmiştir?

Oğuz Kağan'ın büyüklüğünü ve asaletini ispat etmek için, uydurma sözlere gerek yoktur. Bildiğimiz kadarı ile bu dua metnini Dr. Rıza Nur yazmıştır. Duanın içinde her şey var. Yalnız demokrasi kelimesi eksik kalmış! Bu dua metnini isteyen kullanabilir, söyleyebilir. Ancak, Oğuz Kağan'ın duası olarak değil!

Türk Tarih Kurumundan ve ilgili bilim adamlarımızdan bu hususta bir açıklama yapmasını beklemekteyiz...

Lütfen tarihimizi tahrif etmeyelim! Türk Gençlerini yanlış yönlendirmeyelim!

Bilgisiz fikir, fikirsiz tefekkür olmaz.

Bilge Kağan'ın nasihatını da unutmayalım!

EY TÜRK, DÜŞÜN!

“Oğuz Kağan'ın Türklük Duası” **yanlış!**

“Türklük Duası” **Doğru.**